

1. 1b ~~Ukuqalala~~ Ukuqalala.

Ngesikhathi sasendulo bekuthi uma owesifazana ebelethe amawele, kuthiwe kwehle imihlolo: kuthi la esebelethe waqeda, kwaphuma nomzanyana, wanqunywa, kuze sekuthathwa leli eliphume kuqala, lifakwe igabade emlonweni. Beligabade lifakwe qede ife ingane. Ibeseymbelwa lapha esithumbanjeni. Kubesekumbelwa nomzanyana khona esithumbanjeni.

Kwenziwa konke loku nje kugonywa lengane ephume muva ukuze ishile yona ingafi. Nomhlolo lo obuqonde ukwehla lapha ekhaya ungaze usehla. Kuthi-ke lengane ephilayo iloku igezelwa lapha esithumbanjeni, lapha kumbelwe khona elinye, yikhona engezukukhumbulana akhalelane.

2. Loku bekwenziwa ngesikhathi sasendulo impela.

Kuthe kuqala kubusa oTshaka noDingane, nompande, kwakungasemkhuba uqinile ukuthi iphahla lifakwe igade, ngoza busebebona ukuthi babulala ebelizophila.

Kwase kwaziwa ukuthi uma umuntu ezele amaphahla, wena obukele, muqongele uthi, "Ha! waze wakubusisa umvelinqangi go!" Ungaze washo ukuthi, "Waze wakholiseka go!" ngoza uzosuke uwazale nawe uma uphumesela ngomlomo nenhlizivo yakho ukuthi awuwathandi.

Kwakwaziwa ukuthi amawele ayakha. Kwesinye isikhathi elikhulu likha elincane. Kwesinye isikhathi aphile wona kepha akha uyise. Kwesinye isikhathi aphile noyise, akha uninu. Ngakoke kwakwaziwa ukuthi umuntu wehlelwe yingozi enokuphuthunywa kodwa.

3

Ukuphalala umkhosi wamaphahla

Uma ut ole amaphahla, kufanele uyise awakhunge, abonge kwaqaphansi, ezinxusela naye ukuze aphile kulomhlolo, ~~ak~~ nomkakhe.

Uma uyise wamaphahla enamandla, waeye ahla6e izinkomo ezimbili, enye ku6e ngeyelinye, enye ku6e ngeyelinye enzela imbeleko yawo. Uma engenazo izinkomo-ke ahla6e izimbuzi ezimbili. Awanqwambise ngemisweswe yesikhumba esiseleyo sisikwe sithungwe izimbeleko zawo.

Imithi kayidli amakhosi (amawele amaphahla), Umuthi wawo wawumunye. Kuyimpepho ayenganukiswa zinyamazane ayathunqiselwa nje ngempepho ku6e kuphela. Noma ehliwa ngumkhuhlane athunqiselwe ngempepho, abhojwe ngayo, aphuziswe yona, agezwe ngayo kuphela a6eselulama.

Unina wamakhosi uma esenonina, athathe elinye aliyise kunina uku6a ~~am~~ amondlele lona lize likhule, enzela ukuwahlukanisa ukuze kungabi 6ikho ukufudumala komkhuhlane. Naye uma ligula, eme ngayo impepho. Kuthi uma umkhuhlane umphikelele, a6eselethwala alilethe kwelinye ngo6a a6uke ekhumbulene, nje ngo6a ingalathi yawo iyinye.

Kwesinye isikhat i a6onane qede aphile. Kucikiziswe njalo aze akhule.

Njengo6a niyazi-ke ukuthi ingane encane ayifulathelwa ngunina uma kulelwe. Kungumkhu6a ukuthi ingane unina kabheke ngakuyo. Kuthi nxa efuna ukuphenduka, ayiphendule, ku6e yikhona naye ephenduka. Uma eyifulathela, izofulathelwa am.dlozi ingalungi.

Emapahleni-ke, yiliphi elizofulathelwa? Njengo6a uma ebheke ngakwelinye ulifulathele elinye? Alikho elifulathelwayo. Kuye kuthi unina alale ngomhlana. Enye ingane ilale ngakolunye uhlangothi nenye ilale ngakolunye. Uma sezincela nenye incele elinye nenye incele elinye i6ele.

Kwesinye isikhathi ayephila omo6ili kepha kwakungavamisi uku6a ap.ile omo6ili. Kuthi-ke uma ephile omo6ili kuthiwe elikhula ngelincane. Eliphume muva ngelikhulu. Kuthi uma unina e6ala izingane zakhe, wona awa6ale enjengamuntu munye.

Kuthi-ke uma elinye lifile lingakhalelwa, lingazilelwa. Limbelwe ekhaya ukuze kuthi uma leli elisaphila lidutshulwa umkhuhlane, liye kogezelwa ethuneni lelinye ngempepho.

Futhi-ke uma kugula elinye, nelinye liyagula. Kwesinye isikhathi uma kufa elinye nelinye liyafa. A6aniniwo ~~6a~~ 6a6ekhathala kuhla6a 6eshweleza kwa6aphansi. Kwesinye isikhathi njalo 6aphumelele.

Isilima 6esinga6ulawa neze kwaZulu. 6esiyekwa nje uma sezelwe ekhaya kuthiwe kuchume inzalo.

7 Njengombila nje, uma insimu ichumile i6onakala ~~n~~ ngokuba kube khona isiwumba (omunye umbila okuthi esikhundleni soba kube khona isikhwebu, kube yimpuphu emnyama phakathi kwamakhasi). Isiwumba-ke yisona silima sombila.

Nabantu babeye bazale baze bazale nezishaywa. Kuthiwe asingahlekwa isilima ngo6a uma usihleka uyosizala. Kepha zaziyeke ~~wan~~je zingabulawa kuthiwe kuchume inzalo--njengo6a nani nake nezwa nje ukusinda kukaMpande la uDingane efuna ukumbulala yathi induna ayexoxa nayo, "Muyeke Nkosi, musukumbulala, yisilima sakwenu." Wasinda njalo uMpande ~~w~~za wazala wagwalisa umuzi. Wayenomzimba omubi umdlavuzi.

Kwakuyekwa nje nokuhlala kugxaza amathe kunganakwa.

8

Ukuphinga

Kwakungandile kangaka ukuphinga kuqala, ngo6a amadoda ayelwa izimpi wawungafuneki umlaza. Nakumk~~u~~akhe umuntu wayehamba kancane. Kungathandeki uku6a umuntu azingcolise ~~n~~ kaknulu ngomuntu wesirazana ngo6a 6ekwaziwa ukuthi aruneki amehlo amnyama empini.

Kepha-ke akhona amaxhwele njengakugwayi akhona amaxhwele. Nasesifazaneni zazikhona izelelesi ezeqa umthetho impela. Nasenyameni ayekhona amakloza enyama.

Kwakuye kuthi uma indoda ibanjwe nomfazi womuntu babanjwa abaze babanandlela yokubaleka, baqongqwe indoda nomfazi lowo abanjwe naye.

9 KwaZulu, kudala, omunye umlobokazi ukaGo6a, ethanda indoda, umfowa6o myeni wakhe, ephinga naye uma indoda yakhe ingekho. Kwahamba kwahamba yasola indoda.

Kutne ngelinve ilanga yabopha isigqiki sayo necansi yahamba yathi iyobuya esonteni elilandelayo. Wasetshela isoka leli lakne-ke ukaGo6a wathi lize lifike lapha kuswelela ngo6a indoda ihambile.

Usenamba umyeni e6uya mashona ngalo lelolanga engena endlini kwakhe ehlala nje evala emnyango.

10 Sekutni emva nge kokufika komyeni, la kuqundeka amehlo nje, selizwakala isoka emnyango, lithi, "KaGo6a, kaGo6a, vula." Isivula indoda. Usengena. Isimemeza a6afowa6o 6eyivimbezela, 6eyiyisa kumnumzane. Selisha njalo icala. Sekufunyaniseka ukutni lendoda iyamphinga impela ukaGo6a la inokumthola. Kwasekusoleka nje. Kwathi-ke umnumzane la eyi6uza ukuthi umfazi lo uyayithanda yini nokuthi yamesnela yini, yavuma ukuthi umfazi uyayithanda yameshela. Wayese6uza umnumzane ethi, "Yamesnela kanjani umkamuntu naye amlobola ngezinkomo ngoba emthanda?" Sathi isiphingi "Nami ngiyamthanda." Wa6uza umnumzane wathi, "Awunaye yini umkakho?" Sathi iselelesi, "Nginaye kodwa kangenelisi."

Sekubuzwa kumlobokazi, ukaGo6a, ku6uza umnumzane, uyise a wendoda yakhe, ogama lakne kwakunguSokufoca Mazi6uko. Use6uza ethi, "KaGo6a, lendoda uyaphinga nayo na?" avume ukaGo6a. A6uze umnumzane ukuthi, "KaGo6a, uyayithanda yini lendoda?" Avume umlobokazi.

11 A6ese6uza umyeni wakhe ukuthi usemalile yini, athi kamalanga. Athi umnumzane, "Pho, uye wenzenjani?" Athi, "Ngibathanda 6o6a6ili."

Lulahla iselelesi icala kwathiwa kasimhlawule ngenkomo umlobokazi womuntu.

Kwakhuzwa umhlolo phakathi kwezwe. Naye umnumzane walinquma ngokuthi uma beke baphinda 6agila umkhuba phakathi komuzi, uzoya ko6a6ika enkosini 6aqonqwe 6o6a6ili.

Umlo6okazi, uka6onakele Shazi, emithiswe yinkengane, invembane, limelapha, akushiwongo nokuthi wemitni kwathiwa uyagula.

12 Kwathi noam amakhosikazi amadala akwaShazi esola emsola kwesabeka nokuphakamisa. Kwathi nomyeni wakhe wambona sihlala, ngo6a phela amanye amadoda akwazi ukumbona umuntu ephuma naso endlini. Kutne uku6a am6one amsole, wamexwaya kabe esem6iza, kepha kaze ambabhasa.

Zahamba izinyanga zahamba izinyanga, zaze zeqa isandla manje. Gaqala abantu bamkhomba ngezithupha benyenyeza. Naye umyeni wakhe wamgwemela emhle kisa nje ngamazinyo. Kanti naye usebange ngokuthi uyoqhamuka "uNgiyosho Ekhaya."

13 Kwa6a yisimanga j nje6o kwaNgenetsheni. Kepha wathi lapha esezala, loku kwakungashiwo ukuthi wemithi kwakuthiwa uyagula, kwa6izwa izalukazi. Zithe uku6a zifike izalukazi, zam6amba. "ayesethethe umlo6okazi, esethi, "Yikhiphe*ni* phela leyongane yenu, ni6e ningethuka. Mamo! Phulukungqu inyembane, selifile.

Usezidela evuma. Seku6ikwa kumntwana. Usenikwa amaknosikazi, eya komephula eMlanlaeweni, kwaphela ngako loko.

Uma umuntu ephingile wayedelela kaknulu. Edelela indoda yakne edelela inkosi yakhe eruna ukwenza umswazi lapha kuphuma izimpi. Etnanda ukwenza ~~m~~ amehlo amnyama emadodeni-- izinsizwa-- lapha qiya empini. Kanti empini awufuneki umlaza. ~~Kufu~~ Kufuneka abantu abahlambululekile. Owesifazana wayengavunyelwe neze uku6a edelele.

14 Umlo6okazi ukaqambashi Dlodlo, ende uNda6uko, kwadla izinkomo ensimini yakhe. Umlo6okazi useshaya umfana. Umfana use6aleka eye engena le kukhona inkosi, umyeni wakhe. Usebandela umlo6okazi eye emshayela ngaphambi kwenkosi. Mamo! Inkosi yegwalelana kuhle komfula ungenisa. Usetshelwa kuthiwa kaqoqe okwakhe. Usethathwa yizimpisi ziya komqongqela eweni. Zimkhalakathisela.

15 Kuthe lapha sezimthatha izimpisi wayesethi qa, ake ningimele. Ngisalinde intombazana yami, isaye kotapha i6umba. Nempela zalinda izimpisi, yafika intombazana. Unina wayeseyi6ophela icansi lakhe, nezingu6o, isithwala-ke. Seberika qede eweni ~~xxx~~ se6emqongqa umlo6okazi 6emkhalakathisela eweni. ~~xxx~~ Se6ethatha icansi nexingu6o entombazaneni 6eziyelisela nazo. Isizi6uyela nje ingane ida6ukile ingasenana kepha ingenakukhala, funa nayo i6ulawe uma ikhalela isiphoxo eseqe umthetho sashaya ingane kanti i isi6aleke yangena eNkosini.

UkaNodlela eMgazini, u6anjwa nomfowa6o ndoda yakhe. 6abanjwa oqotsneni. 6akhumule bho. Umfazi isidwa6a ~~x~~ usi6eke phansi. Indoda ibheshu lonke nesinene salo ku6ekwe phansi. 6apheqa amenlo kuphela. 6aphezu kwawo umsebenzi wa6o lo wokuphingana. A6asazi nanyaka ukuthi kwakhiwe, kukhona a6antu.

16 Kuthe kusenjalo waqhamuka umyeni woKaNodlela. Uqhamuka lapha esazenekile ukaNodlela, elele amanqeshane emgi6ele ngaphezulu umnawa6ondoda yakhe. Se6ethi 6ezwa se6ezwa nje indoda yokaNodlela isikhuza ilumbo, se6egxuma 6enlukana. Isi6aleka indoda lisala ibheshu esiknundleni. Nomfazi usevuka e6aleka, sisala isidwa6a.

Umyeni lo usethatha ibheshu nesidwa6a useqonda kumntwana useyilanda inda6a yonke kuye. Umntwana usekhipha induna inhamba nomyeni, lo 6eyo kothatha u6ufakazi, 6e6onisana isikhundla lapha 6e6elele khona 6e6onisana nalapha 6ekuhlezi khona ibheshu nesidwa6a.

Isi6uya na6o u6ufakazi induna. Umntwana esetni ka6alandwe 6o6a6ili. Se6elandwa 6efika 6evuma ukuthi 6ayalalana. Seku6uzwa owaqala lendlela. Sekutholakala ukuthi ngumrazi lo owagolomba indoda, wathi kayimsize ngo6a

17 indoda yakhe kayimdelisi imyeka engakadumali. Futhi kayim6izi iqa6uka nje im6izile. Kuthi no6a im6izile isheshe imyeke enyakadeli yena.

Kulawomakhulumo a6o 6o6a6ili, ke 6aphingana-ke.

Use6anjwa umfazi eboshwa imilenze ngezinqotho, 6emeneka. Sebekha inhla6a (njengokuyalwa kwa6o umntw6a) 6emknuhla khona lapha ngaphambili kokwakhe loku a6eganga ngako, ngo6a nako uyalunywa. Wakahala waknala umfazi, emphethe amadoda emknuhla ngenhla6a, waknala waze wafa esekhalisa okwesilwane, e6oshwe ngezinqotho.

59

18 Intombazana kaMhulugwane umfo-kaMaphitha Nda6ezitha, yoniwa yisoka emfuleni liyiphoka yakhala, yayo6ika kuyise. Nesoka, uNdleamlomo, nalo, la6aleka kalaze laya ekhaya. A6aku6o ntombi 6ayiqhuba 6ayiyise ku6o kasoka. Inhlolwe. Ifunyaniswe ingonakele futhi ingemithi, kepna eyiphokile.

A6esethwala icala-ke uyise womfana, engena esi6ayeni eshaya inka6i enkulu leyo ezokhethwa a6azo6ika intombi le ephokwe yisoka emfuleni, ayihlawule ayithi du ku6afowa6o.

6asebeyiqhuba inkomo, bek6 6efika 6eyi6ulala emfuleni bekhipha umswani 6egeza ngawo, 6ayishiye phansi 6ahambe 6aye ekhaya.

19 Enye yemithe kepna ingonakele. Kuthiwe kwehlele ithonsi. Isithwalwa ngoyise njalo, 6eya koyiganisa eknehleni a6alethembile ngo6a yenze umhlolo ongenziwa ezweni ngo6a inxa njalo intombazana yemithi kwakungumhlolo.

I6ike, kukhulunyelwe phansi, ku6e zethukiwe. Ku6e sekusuka izinsizwa ziya kovimbezela, zi6ulale gula linamasi, ziphuhluze. Sikhethe inkomo e6ukeka kunazo zonke esi6ayeni, ziyishaye, iphume ngesango. Ezinye zi6ezeqz uthango zigijima

ziqonda kulezo eziqhu6a inkomo.

Ku6e uku6a zifike nje emfuleni ziyigwaze, qiyiqhaqhe
~~zixi~~ zikhiphe inyongo zizithele ngayo zishiye inyama idindile,
 zizihambele. Sekoze kuqhamuke izalukazi ezingasazali ziye
 kozidlela inyama leyo.

60

20

Amantombazane wona ayeye aqonde esokeni ehlu6ule ncwe.
 Ngo6a liwethukile, lawenza umrazi walo. Afike ephophoza
 izinyembezi, ethukuthele ephelele acishe ukuzithathele
 esokeni. Nalo linyo6ozele impela. Lifike esi6ayeni
 lishaye imbuzi enkulu.

Ayitnathe aye nayo emfuleni ayigxo6e ize ife, ngamatshe.
 Akhiphe umswani, ageze ngawo, asuke ahambe ashiye phansi
 inyama.

Kwasno indoda uJwaphuna Mbatha, wathi, "Sasazi ngami
 ukuthi amantombazana ayamitha? A6afana a6asahlo6ongi,
 se6ephisela nje."

Usho njalo nje uJwaphuna ungenelwe yicala. uFokothi
 umfana wakhe ungene necala. Uphoqe intombi yakwanda6ezitha
 emfuleni. Intombi yakhala yaze yafika ku6ane wa6o ekhaya.

21

Zawufohla umuzi wakwamba6a izinsizwa zakwanda6ezitha,
 zeqa x izintango. Zathukuthelela pakathi ezakwamba6a
 izinsizwa, zingasenakuthini, zonile. Yilapho-ke la kwakhulumela
 khona ikhehla, uJwaphuna Mbatha, eknuluma lamagama.

62. U6ufe6e lo6u o6ukhulu ezweni 6ufike nabelungu. Kanye
 nobuqili ~~6axi6ax~~ 6esi6indi esi6i, nemitni emi6i yoku6a
 intombazana yonakale qede ifune umuthi ikhiphe isisu.

63, 64.

Kwakungekho loko kwamahamba ehlala ngo6a zazihlolwa.
 Leyo emekezileyo iya6onwa, kuyiwe ku6o kasoka, kuya a6anewa6o
 ntombi nezinsizwa zaku6o ziya kolanda isephulo nenkomo
 kanina, umqhooyiso. Lenkomo ~~xix~~ ~~xix~~ yayilandwa ngenkani

22. ingacelwa. Ngo6a naye umfokazi uyidle ngenkani intombi wayimekezisa ewazi umthetho ukuthi awuvumile.

65

Yayimusho intombazana umuntu oyonileyo, naye engenakuphika.

Kanti futhi, kuqala impela, kwakuthi intombazana inomyeni olo6ola ngezinkomo, ku6e kukhona isoka eliyisigi6ekelo (isidekiselu) okuyilona lizovumuliswa-ke. Umyeni ku6e ngowezinkomo. Eze ngomthetho engodusweni. Kuthi lapha efika kukhona isoka elincane, isigi6ekelo, li6aleke limhloniphe kakhulu.

Nalo lidle ngendlela, lihlo6onge impela lingamoni umntanomuntu neze.

Inda6a yesidikiselo ngizo6uye ngiyilande. Yinde kakhulu.

23 Uma onakele, wayesho impela kuvinjezelwe ku6o kamfokazi, naye ithwalwe iyoganiswa ekhehleni elethembekile inraze izalele ekhaya. No6a yoniwe yisidikiselo isho no6a yoniwe ngumyeni isho, kodwa ku6e uyalile i6eseyethwalwa yendele kwa6anye. Kepha kungandile loko.

66

24. Phela kwakungakhulunywa nje nempela. Uma intombazana yoniwe ngumuntu noma 6evumelene, noma eviphuqile, u6engayeneli. I6i6hwalwa iye kokwendiswa ekhehleni elethembeki6eyo. Kuthi lesosiphoxo esimphoqileyo, noma 6ehlelwe yingozi 6ethi 6ayahlo6onga-ke, sihlawule inkomo yesap ulo ezogwazwa zinsizwa zizigeze ngayo. Izintombi zilande imbuzi ziyigxo6e ife zikhiphe umswami zigeze ngawo. Isiphoxo lesa futhi ~~si~~ sikiphe inkomo yomqhoviso (ingquthu) ngo6a siyimekezisile intombi sayenza indlela.

Umyeni akasayi kuzwa 6uanandi yena 6okumekezisa manje.
 Ngako ke lomuntu owenza lobu6u6i uzoyishaya lenkomo
 yamakhosikazi. 6ulawe idliwe yizalukazi ezingasazali,
 ngoba uma idliwe umuntu osazala kuzoba umkhokha, a6anta6akhe
 6onakalele eknaya nabo.

Kuthi-ke uma ku6onakala ukuthi umfana wone intombi
 nje wehlelwe yingozi, u6eqonde ngokuyithatha, ahlawule
 lapha sezeqa uthango lwakwa6o izinsizwa zaku6ontombi zize
 ngengane yakwa6o yonakele, ahlawule uyise womfana, loku
 pnela yena use6alekile akasekho lapha. Ushiye eyilande
 kahle inda6a yakhe yonke kuyise. Asho nokuthi intombi
 uyayithanda. Angasnada nayo uma engavunyelwa. A6aleke-ke.
 x 6athi 6efika abasenzini a6e engekho.

25 6alwe, 6alwe, a6afana 6ahambe. kufike izintombi,
 nazo zilwe zilwe zinikwe imbuzi zihambe. kufike omame.
 Nabo 6alwe 6alwe 6anikwe inkomo ya6o 6ahambe.

Kusuke amaknehla aku6omfana aqhu6e izinkomo eziqede
 ilo6olo. Aziqhu6e aye ku6o kantombi nazo. Afike ashweleze
 kakhulu impela. Asho ukuthi nawo enlelwe umhlolo nje
 uku6a umfana one kanje. Intombi le 6aya yithanda uku6a
 iye kobabasela umlilo. A6esezigabhuza ngemi6ala yazo-ke
 esho ukuthi size nesitnole esinco; neduna elinnlamvukazi;
 nenkabi ewaba; nenkomokazi elunga ehamba nomvemve olunga;
 x nejongosi elinkone; nezi6ulikazana elimvu6o mabele;
 nenkomokazi esifakile, emnyama; nesithole esilunga;
 26 nenka6i emqungu nenkomokazi empemvukazi.

Asezothula amaknehla asenzini, a6ayeke 6eme emnyango.
 Athume izingane ziye kobiza amaknehla aseknaya. 6aknulumu
 6akhulumu, 6emise izwi li6e linye elizokwenziwa.

Se6ezothi-ke, "Fakani izinkomo esi6ayeni ningene.
 6akusho nje loko sekade 6ethe a6aphinde 6asno ukutni 6eze
 ngani. Se6ezongena qede 6ahlale. kukhulunywe-ke, 6e#netha
 a6aku6ontombi 6ethi, "Nani ninaye-ke nomfana? isiphozo
 3

lesi? 6athethe, 6athethe.

Se6ezosnweleza kakhulu a6aku6o kamfana. 6akhulume
6ezwane qede, kumiswe ilanga lokugcagca. Isizogcagciswa
ngonina. ngeke zisaya izintombi.

27

Se6ezoyi6eka 6a6uye 6eyisniya nayo inamanyala okudelwa
ukuthi ifike ingasegcwele emzini.

Noma engayona ayithathe intombi umfana, udlula ~~ska~~
ashaye umqhoyiso, nesapulo, nembuzi yokugeza intombi,
andu6a akhiphe ilo6olo.

67

Ingane le ezoyizala ngeyaku6o la ezalwa khona
lomlo6okazi. Kube ka kuhle kuyintombi yiknona izothi
ingagana, 6athole izinkomo.

Uma uyise eyifuna ingane leyo wayesnaya inkomo
engaphandle kwelo6olo

athenge isisu--noma athenge ingane yakhe leyo, isencane.

Izinkomo lezi zesaphulo ezihlawula ukwemitna kwentombi zazingefuywa ngo6a kwakuthiwa zizochamela emqu6eni wezinkomo zakulowo muzi qede ku6esekungena umkhu6a wokumekeza/ nokumekezisa ku6antwana zibesezi6a umkhikha wokuhlawula amacala izinkomo zomnumzane.

Lezinkomo phela ezishayelwa ukumekeza kwomntwana, ngezikayise. Isaphulo sigeza umuzi kayise. Umqhoyiso ngokanina ugeza unina. Imbuzi igeza izintombi.

Yonke lenyama idliwa yizalukazi. Umuntu osazala angeze ayidla ngo6a ingumkhokha. Sezingamekeza zimekezise zonke izingane zakno.

69

Intombazana yayonakala kanye, yethwalwe iye kokwendiswa eknehleni elaziwayo, isihlawulwe yaqedwa, ihlawulwa yisonakali leso esiyonileyo. Yayingaphindeleli intombazana yemitha kuze ku6e ka6ili ku6e kathutnu, a6elungu 6engakafiki. Yayingabulawa.

29 Lokonakala okungaka ezweni, kufike nesilungu sikafe6ana, esife6a sethembe ukuthi izosivuna inkantolo; yize ijele ku6oshwa izingu6o, kukhululwe umuntu azisebenzele njengo6a nasekhaya ukhululiwe umuntu uyazise6enzela.

Uma intombazana iphinda yonakala kwamalandela, kwaku6e iyalunywa, ayigwetshwanga, inesigwe6a(phela izingane xa zaman6ombazana zazithi lapha zine minyaka emithathu no6a emine, zigwetshwe. Kwakuye ku6e khona izinyanga zesifazana ezazithatha umntwana lowo zingubhuze kuye ngaphambili, kuze kuphume igazi eli6i elimnyama lo6ufe6e, kwenzelwa yikhona igazi lingayi.kumluma la esekhulile.

30 Lentombazana eyayemithela futhi, yayi6oshwa ngezintambo yenekwe; kuthathwe izintambo/zi6oshwe yenekiwe i6ese ikhuhlwa ngenhla6a ngaphansi ize ikhalise okwesilwane ife. 6athi-ke 6ayayenwaya ngo6a iyalunywa.

Intombazana kuqala iikhishelwa umqhooyiso, uma isonakele. Ikhishelwe inkomo yesaphulo. Ikhishelwe imbuzi yokugeza izintombi. Lempahla iiphuma kanye ~~kanye~~ lapha kwelakithi, kwaMahambehlala.

Kepha eMampondweni nasezindaweni ezizwana nomoya wesimpondo, intombi ayipheli amampondo ayanyobisa ngezingane zawo ezingamantombazana. Intombi irike iqome lo, qede, anyobe. Ibuye imale iqome lo, futhi, naye anyobe, njalo, nje.

31

Kuze kuthi noma isingumfazi, izohlala ihlale emzini, ibuye ivakashele ekhaya, ike iye kodikaza. Uma isifike kwa6o-ke la izalwa khona, seyizo6a yishawe. I6eseyiqoma isoka layo elisha, laziwe ngabazali. Linyo6e-ke ku6azali bentombi le ya6o, ebuye ekwendeni yazo6a lishawe ekhaya. Linyo6e ngenkomo, noma ngempahla eqede inkomo uma kuzimbuzi no6a kungamagusha.

Selizoloku lifika nje, nangasiphi isikhathi lizolala elawini entombini elishawe.

32

Kuthi-ke noma lelishawe lisanyotshelwe, libuye liqalise futhi lingafihli. Nalelo soka nalo lifike linyo6e njengelineye. Impahla leyo idliwe ngumzali weshawe. Liqalise-ke ishawe noma amadoda alo engangawezinja, azonyo6a onke. Athi efika umyeni elilandile lelishawe elazodikaza, alilande selimnothisile uyise ngomce6o onyotshwa amasoka alo.

Uma umyeni eli6amba lelishawe lakhe eli6amba yena mathupha, lilele nomontu, uzo6iza inkomo naye anyo6ise ngomkakhe.

Lomkhu6a akusiwo owesizulu neze. Yisimpondo lesi. KwaZulu umuntu wesifazana waziswa kakhulu. Naye ngenvelo uyazihlonipha kakhulu.

Indoda kwakuye kuthi uma isola ukuthi umkayo uyaphinga, ithule du, ingam6uzi, ngo6a isophe ukum6amba.

ser.297

33 Kuthi ngelinye ilanga i6ophe imithwalo yayo inla6e imbuzi ithi umfazi kayenzele umkhusu (ikhuthu) iyahamba iya endaweni ekude iya kokwenza khona umseGenzi othile ozophela noma emva kwamasono ama6ili.

Lifike ilanga lelo i6ophe isigqiki negudu nengu6o ecansini iphume ihambe isivalelise kanle kumkayo yamtshela nesikhathi eyo6uya ngaso, nokuthi aze ayihlinzeke ngotshwala. Iphume-ke ekuseni kakhulu ihambe yenzela ilanga uku6a lingaze lishise kakhulu ingakaphumi ekhaya kanti izohamba indlele ende.

I6e isilala endleleni no6a zinsuku ezimbili. Ngolwesithathu i6uye e6usuku iye kwayo. Uma nempela umfazi ephinga, uzoyifika indoda leyo apha nayo isisekhaya kwakhe ilala nomkakhe khona ngo6a yazi ukuthi uhambile.

34 Uma efika, uzovula umnyango angene (phela izi6uko azikho nomnyango munye). Phela uyakwazi ukuvula indle yakhe noma ivaliwe ngo6a yakhiwa nguye.

Uma emqungele uyamgwaza uyamjuqa. Uma emcwengele uyambamba uvusa abantu uyam6ika kumnumzane. Liyathethwa. Kuya6uzwa kumyeni ukuthi uthanda 6abulawe yini. Uma umyeni ethanda athi kabuyise zonke izinkomo zakhe eza lo6ola isife6e athathe isife6e sakhe ahambe naso. Yena asale aganwe.

uMagwegwe wake wakwenza lokul Umkakhe emsola. Wa6opha wazenza ohambayo ngempela.

Nempela ~~wakw~~ wahamba amasono ama6ili-ke yena wa6uya la kudliwa ukudla kwakusihlwa sekuzololwa.

35 Uthe lapha esa6eka umcengezi wegwele isiphuphutho sezindlu6u phambi kwesoka lakhe, loku phela seliyaye lifike nje la kuqundeka amehlo. Lifike lihalae endaweni yomyeni liphakelwe emcengezini womyeni.

Namhla-ke, lithe la lisathi lithatha ukhezo lomnumzane lithi liyakha, lezwa, emnyango, gudlu, "Vula KaSigweje ngingene." Mamo! Lesukisa okwentlamvu yesibhamu laphonseka

Athi uma efuna into yamehlo amenzele. Kwesinye isikhathi inyanga imkhendlele umuthi azomgca6a ngawo. Kwesinye isikhathi azomphuzisa wona. Kwesinye isikhathi inyanga imkhendlele nje umuthi azowugco6a kuyena abeselala nomkakhe ku6e kuphela.

Abesenqukuzela-ke umfazi ethi uya kophinga, ifike ibhajwe indoda leyo.

Kukhona iqondo lezintwala zengulu6e ezimila ngaphambili ezinzeni zinamathele esikhumbeni nasemakhwapheni nasezinkopheni nasemashiyini nasekhanda.

39 Kukhona iqondo lenja lapha Genele Gahlangane qede, kuthi loku kwendoda ephinga umfazi ngako, kungene qede kokomfazi kuvuvukele ngaphakathi kokomfazi. Ithi lapha iqeda u6umnandi Gayo indoda isithi iyaphuma, kuthi ngqi. Ithi lapha ithi idonsa ngenkani ku6e Guhlungu ikhale izinyembezi nomfazi akhale izinyembezi. Kuze kuse Genlu6ule uma Ge6ephingana Bengagqokile. Kuze kufike abantu Ga6abone kuyiloku Gehlangene.

Kukhona iqondo lembila. Leloke liyavuvukisa, kushone amasende phakathi. Kugijime izinso. Kukhuphuke amasende afune ukuphuma ngomlomo, ngaso le- osikhathi. Kucime inhliziyo, uma engaphuthunywanga, aphele nya .

40 Kukhona iqondo likaKalukuni. Leloke, ku6a uku6a Gahlangane nje, kusuke kweluleke umthondo u6e mude, njengo6a u6ona owenjomane noma owembongolo uma isawelulile. Loku kweluleka kwawo akumphathi kahle umniniwo ngo6a uzwa u6uhlungu o6ukhulu o6umqeda amandla emithanjeni yomzimba. Engasaphuthunyiwe angafa nokufa.

Kukhona iqondo le6ululu. Lelike liyisilumo. Ganele Gahlangane nje, alunywe, ahlanze khona lapho esikhundleni. Kugo6e uvalo kuthi kaphellele khona lapno. Bengasamphuthumanga, uyagqashuka njalo.

Kukhona iqondo lentshe6e. Genele Gahlangane nje, imile ngaso le- osikhathi intshe6e ihlume yeluleke ize ihushe phansi. Kukhathale umzimba wonke kuncime umphefumulo. Bengamphuthumile uyafa.

Kanti-ke futhi x izelelesi lezi zaziye zithi ziphinga nje, zizezihlakaniphile. Ziqale ngako ukufuna imithi ziyikhendle ezinyangeni yokuzivikela. Iyaqala indoda
41 iyakuphinga umkamuntu, isisazi ukuthi izelaphe waze wazigoma ukuze kuthi noma umninimfazi e6emthiye kangakanani, nangayiphi inhlo6o yokubhajwa, afike eqinile angalimali.

Lokukufa kwamadoda efela esifazaneni, kwakungafihlwa. Lalingafihlwa neze iqondo, neze, neze. Kwaku6a yiku6a ubhajwe nje, uma idlozi lakini lenze ~~um~~ umusa, awaze wafela esikhundleni, kufanele uvuke lapho uhambe. Kuthi indoda yokuqala ohlangana nayo, uyitshela ukuthi, "Ngibhajiwe ndoda kuhamba kanje kanje egazini."

Kwesinye isikhathi yena lomuntu, uwuphethe, a6esekuphuthuma njalo, sekwetnuka ukufa loko, ngo6a kwelapheka kalula njengoku ngena kwako uma kuhlangele nomuthi wako.

42 Nasekhaya ~~um~~ usho nakumkakho noma yiku6afowenu. Kuzothi uma 6engenakukuphuthuma, 6akuyele enyangeni ikuphuthume.

Kepha kukhona a6anye a6aye 6esa6e ihlazo 6eduse ukufa, 6alifihle iqondo, 6akhombe nje nasekhanda, kanti kusesinyeni. 6angakugaguli ngokuthi ngilale nomkamuntu ngavuka seku6uhlungu ekuthini.

6onke-ke la6o a6angazidaluli 6ayafa 6embelwe ngempela.

umhlaselwa wathiywa ngu6ambilongo kuNomaSayidi umkake ngeqondo le6ululu. umbilongo ~~kwakuyile~~ kwakuyiloku esola sengathi umkakhe umdlelwa ngu6hlaselwa. Walithenga enyangeni leliqondo le6ululu. Waya umhlaselwa kuNomaSayidi. Kwa6e uzithelile. Uthe esathi nje, kwakhuphuka into. Kwaqale kwathi
43 nsi emthondweni kwashaya esinye ni, kwadonseka inka6a novalo wahlanza wajuluka wa6a manzi. Kwase kugo6a uvalo khona lapho.

Kwafika inhliziywana encane emkhumbuza ukuthi kahambe azi6ike emadodeni.

Wamshiya umfazi, wahamba ezihudula, ehlanza. wafika engekho umfowa6o ekhaya. Watshela umkakhe. Pho-ke! A6afazi!

Wathetha waze wakhihliza amagwe6u esho ukuthi, "Ehene! Ake ku6e nja njalo! Mina angithandwa! Ake 6akucuphe-ke na6anye ku6afazi 6a6o!"

Esikhundleni so6a ayiphuthume indoda yakhe ifa, ayi6izele umfowa6o aphuthume inyanga. Yena-ke wafikelwa yisikhwele, kanti kwakungesiso isikhathi sesikhwele leso!

44 Laze lashona ilanga egingqika edliwa yinyoka ngaphakathi ehlanza, esehlanza nenyongo, esekhonya u6ala nje. Kwaze kwago6a umhlandla novalo lwakhe.

Kuthe- la li6antu 6ahle, wafika umfowa6o kamhla6elwa. Wafika phezu kwesidumo. Waphuthuma izikhwama zakhe wamkhothisa, w mphuzisa wam6a6a, wamncindisa, wamgeza. Kwaphika ukufa. Loku kwase kuhlale kakhulu ilanga lonke kumudla.

Wagijima umfowa6o khona e6usuku, walanda inyanga. Yafika. Yathulula. Lapho usezibhula nje umhla6elwa. esekhonya u6ala. Ezibhongqa nje. Ego6ile. Sengathi umhlandla lo sewephuke phakathi, loku seloku ego6ile nje.

45 Yathulula inyanga. Yenza yenza ngokwazi kwayo, wahlanza umhla6elwa wahlanza igwe6u elide elingangenyoka qede waye sezilanda.

Wayitshela inyanga ukuthi ufele kumkam6bilongo.

Yathi inyanga, "Ha! Ulukhuni ngo6a awufelanga esikhundleni. Yimi engakhendlela um6bilongo lowo muthi. Ngawuthakela uku6a angada6uli, angaphenduki. Afele khona esikhundleni, lowo ophinga nomkakhe. Kepha ngangingazi ukuthi nguwe mhla6elwa."

Ya6uye yathulula futhi inyanga. Yamelapha impela waze wasinda. Kepha sekuphele iminyaka emi6ili.

Ka6ange esalulama thwi lase lindle umfonkolo womgogodla. Wasale ese6a yinku6ele ehamba ikhokho6e.

46 Azi6onge-ke umhla6elwa athi, "Ukufa kwensizwa yi6uqhashaqhasha ukufa kwexhegu yu6upatalala!"

Uma indoda iGamba umkayo oqotsheni, igwaza indoda iyijuge ishiye umfazi asale ethetha icala. Ufakazi womnini mfazi ~~xi~~ yilendoda efele eceleni komuzi womninimfazi.

Uma sekuthethwa icala wayengaze angaba naso isiGindi umfazi sokuphika. Avume ukuthi uGephipha nalendoda. KuGeseKulandwa uyise womfazi kuthiwe kaZolalela indodakazi yakhe ilanda.

Athi ukuBa ezwe kahle konke, naye aphele amandla. KuGeseKukhuluma umyeni womfazi ophingileyo kumkhwe wakhe eBika ukudabuka kwakhe loku umkakhe wamloGola emthanda, manje-ke usemdumazile. Kamenzi ndoda. Ngakoke sekufanele athathe intombi yakhe ahambe nayo, abuyise izinkomo ukuze naye athole ukuloGola enye intombi naye aganwe.

AngaBe esaBa namandla umkwe. Ayitshela ukuthi ayithathe impahla yayo GaHambe. Nempela-ke GaHambe. Gehamba namadoda amaGili noma ngamathathu azofike abuye nezinkomo.

Ophingileyo uyaGulawa noma kungaba ngumfowaGomyeni, noma kuyisihloBo somyeni, noma kungumuntu nje olukhuni, ngoBa ayikho indoda eloGola idili lamadoda onke.

Uma ukuphinga kwehlakele kwesinye isikhathi iyethukela indoda, la iGanjwa. IGaleke ishiye nebhesu layo esikhundleni ngoBa iyazi ukuthi yenza icala eliGi elilingana nokufa. Ukudla umkamuntu yukufa ngoBa ma uGanjwa ungaGulawa. Ngakho-ke enye, inele iGone nje ukuthi yaGanjwa, iphunyule iGaleke ishiye konke. Nomfazi aGaleke ashiye isidwaGa noma esazi ukuthi kasayi ndawo uselingenwe yindlela noma ukufa.

Indoda yomfazi isizoGikela umnumzane. Umnumzane aqoqe onke amadoda anawo ekhaya awaGonise ibhesu leli neSidwaGa lesi, ukuthi ngokukaGani. GaKuGone-ke nempela.

ser. 297

Agesethuma izinsizwa ziye ku6o kaselelesi, ziye ko6ika kumnumzane waku6o okwenzekile zimcele uku6a eze namadoda aku6o kanye neselelesi kuzokhulunywa ngelanga eliyikuthi.

49

Naye-ke umnumzane lowo uzosifuna asithole isiphoxo sakwakhe. Agesefika-ke, seku6uthene lamadoda a6emenyiwe.

Ayi6ike-ke umnumzane indaba yonke, njengokulethwa kwayo kuye. Asikhiphe isidwa6a nebhesu njengokusala kwawo esikhundleni.

Usezokhuluma-ke umnumzane waku6o kaselelesi ashweleze kakhulu, enxusela ukuthi kanga6ulawa, kakuhlawuliswe. Gavumelane-ke ngokuthi uzohlawuliswa.

A6ese6uzwa-ke, naye avume, ngo6a 6a6ungaka6ikho lo6uqili o6ungaka kuqala.

A6eseshaya inkomo yokuhlawula ~~ixi~~ icala lakhe. Na6aku6omfazi 6akhona phela. A6esevuma nomfazi evuma nesidwa6a sakhe leso esi6anjwe esikhundleni.

50

Ku6esekuthiwa kathathe okungokwakhe ahambe namadoda aye kolanda izinkomo ezalo6ola umfazi lo ophingileyo. Yena-ke umfazi ku6e usezichitha yena-ke emendweni wakhe. Zi6uyele kumninizo izinkomo aqonde enye intombi ayilo6ole ngazo lezo nkomo ezi6uyile.

75

Umthetho uthi umfazi kangap'ingi ngo6a waphuma ethengwe ngezinkomo. Kufanele adliwe yindoda yakhe yodwa.

Kanti futhi indoda kayingaphi nginomkamuntu, ngo6a iphambanisa ukwenza.

Kulula nje iganwe indoda iganwe sithembu, ngo6a indoda ayipheli, inga6a6hatha nje na6afazi a6alishumi 6eve kude, yenelise umxhwele wayo.

51

Namadoda ayenge6ukhali kangaka kuqala. Ayengawenzi umlaza. Ngenxa yezimpi, ngo6a uma enza umlaza, azokwehlulwa empini. Ngakho-ke, nomfazi ochanguze kahle nje, wayengenakuyiphuthuma indoda yakhe ngaso sonke isikhathi

ser. 297

njengokuthanda kwakhe. Ezama naye ukungayenzeli umnyama empini. Ngo6a ukuzingcolisa ngomuntu wesifazana kakhulu, kuyisulu6ezi empini. Kungumnyama. (Njengo6a ngomthetho wakithi omdala kuyaye kuthi uma kulahleke into encane ifunwa, yejwayele ukutholwa yingane yona isenamehlo amahle.)

Kuthi-ke uma umuntu omdala, noma ngowesilisa noma ngowesifazana uma efuna into engayitholi, kanti iso6ala nje ku6esekungena noma yingane izomfunisa. Ithi isangena nje ithi nansi. 6a6ese6ethi a6a6ukeleyo, "Wabhekani wena?" Loku 6akusho kulo omdala ofuna into ikhona angayi6oni. Yisiga leso sokuthi, "Wabhekani?" noma "Wa6onani?". Esho ukuthi uma ungowesifazana, walala kakhulu nendoda waze wayi6uka amasende ayo aku6angela umnyama emehlweni awusazi6oni izinto o6ekufanele uzi6one. Uma uyindoda, w~~it~~ walala kakhulu nomuntu wesifazana waze wam6uka ingquthu yakhe ngamehlo yaku6angela umnyama emehlweni, awusazi6oni izin6o o6ekufanele uzi6one).

76

Ye6o kwakungumthetho uku6a uma umfazi ese6anjiwe, amdalule umuntu apha naye.

Kwesinye isikhathi a6enamahloni okuvuma umfazi. Kukhulume ingane-ke, ngo6a ingane yona izofana noyise. 6a6ese6emvumisa-ke, avume naye.

77

Kwakungekho ukubhunguka kuqala. Izwe laliyisigqi6e. Lwalungawelwa uThukela. Indoda i6ihamba nje iye kokhonza komkhulu. Nezinyanga zazingaka6i ziningi kangaka. Ngakho-ke kwakungandile uku6a indoda iphume ekhaya nje izule ishiye umuzi wayo.

Kwakuthi uma ingayile kokotha i6andla, i6esekhaya indoda. Kwakukuphi laphaya? Ho! Kwakuko6a6ambeni bayekeni. Umuntu wayehlala elindwe yuvalo lokuthi uzovinjezelwa nanga 6uphi u6usuku.

Indoda yayingaze ingabhunguka ishiye ikhaya layo nomuzi wayo.

54 Kanti futhi izinyanga zazihamba zona. Ihlale
 amalombolombo ekwelapheni. Omunye umfazi aze ayidikile
 agange ebona ihamba ingasa6uyi. Uma ifika umfazi esephinga,
 ku6e ku6i ka6i. Ku6e yicala njengecala lowomuntu ophinga
 umkanyanga amhlawule ngempela.

Futhi ngamakhosi a6antu a6a6ekhathaza. 6a6e na6afazi
 a6aningi 6a6uye 6a6e nomdlunkulu.

Okunye ku6e yimbuqe nje kuyigcine indoda mhla kufikayo
 Ku6esekudliwa ngumphakathi nje, ozoloku ufohla uthango
 ungena uzophinga.

Kepha uma ekewa6anjwa nje umuntu, kwakuthi uma
 enga6ulawanga kuthethwe icala njengecala. Ahlawule.

78

Phela ukuphinga kwakuhlawulwa ngenkomo.

79

55 Kwakuye kuthi uma indoda ihlushwa ngumkayo ephinga,
 nayo imthanda, ingafisi ukumchitha, imyele enyangeni.
 Inyanga imenzele umuthi umnumzane lo ohluphekayo.

Kwesinye isikhathi imenzele ikhambi lesidina. Afike
 qede ekhaya aphonse ngalo umkakhe. Ku6esekuthi-ke esemphonsile,
 ahambe ethi uya kumngani wakhe. 6anele 6ahlangane nje,
 kunuke. Ifele amathe inkosikazi inxaphe imbuzo ithi "Hau!
 usuzelani?" Naye athi "Hau! Wathi yimi engisuzayo inganti
 nguwe nje ongasinda6anga uphuma konya unuka amasimba?"
 Isho ifela amathe. 6athethisane 6acishe ukulwa umfazi athi
 "angikufuni uyanuka, unuka amasimba." Nendoda ithi
 56 angikufuni uyanuka unuka amasimba."

Indoda le ephingayo inga6uye iphinde ifune ukuphinga
 nalomfazi asuke ayinukele. Yona-ke ingazelaphi ngo6a
 amadoda anenkani kazi6oni ma e6ulewe.

Ku6esekuthi indoda yomfazi lo ophingayo, yona i6eyiphehla
 u6ulawu nje iphalaza nga6o igeze umzimba kuphela. Ithi
 uku6a i6one ukuthi umfazi useyiyekile indoda leyo, ilikhiphe
 ikhambi kumfazi wayo. Imekhamele emakhaleni impheke

ser.297

ngekhambi aphaalaze ngalo isonta lonke. Kuthi ngesonta lesi6ili ilichithe igxo6e omunye umuthi wokulikhipha ikhambi: impheke ngawo aphaalaze futhi isonta lonke, awuchithe. Naye-ke a6esemphehlela u6ulawu. Aphaalaze nga6o isonta lonke imphothule imuthi du qede kx ku6e yikhona ithi mfazi kuyena. Angaphindi ayica6ange leyandoda a6ephinga nayo. Akhanyelwe ngeyakhe nje i6e likhezekheze kuye.

57

79

Uma indoda iqonde ngokuphinga, yayiye iziwane nezingedle. Ishaye inkomo. Kuthi-ke inyanga iyigome. Iyigomele egameni lezintlo6o zonke zamaqondo, nezokubhajwa okunoku6a kuthiye indo a kumkayo. Inyanga le imncindise imkhothise imphalazise imchathe imgca6e. Ukuze kuthi noma e6e6ize inyanga yamthiya ngelingakanani iqondo. Lifike selikhona emzimeni. Linga6e lisamenza lutho.

80

58

Amakhosi wona ayephika ngokuthatha nje zonke izintombi ezi6ukekayo azenze a6afazi, kanti kanaku6agcina ngalutho.

Enye inkosi i6enesithembu esingamashumi amathathu, enye i6eⁿnekhulu lonke.

Okusimanga yiko uku6a kuthandwa intandokazi. 6onke a6afazi la6a ku6e yize nje. A6anye 6ayigcina inkosi mhla 6eqala ukufika. 6enele ukwenziwa a6afazi qede 6ayekwe kuchume izintandokazi.

La6o6afazi a6anjalo, 6azaliswa ngama6utho enkosi-- umphakathi.

Kuye kuthi uma inkosi ikeyeza kanye kuye, a6esephinga nendoda enye unyaka wonke, aze a6elethe, a6esethi yingane yenkosi. Kepha a6anye 6a6anjwe ngo6a ayisiso isilima inkosi. Kuye kuzwakale uma umuntu ephinga.

59

Lowomlo6okazi njalok^o o6anjiweyo uya6ulawa ngo6a ugile umkhu6a phezu kwenkosi. Nomuntu lowo a6anjwe naye uya6ulawa. Ziphele izikweletu.

60

Kwakuye kuthi uma induna ihawukela umkamuntu noma kuyinkosi uma ihawukela umkamuntu, iphake impi iye kovimbezela. Kuthi kusempondo zamthini, laphe aGafana Gesaya kochitha izingeje zaBanumzane, kuzwakale aGe munye esho ngeliBandayo, ethi, "Kashongo njalo oKaNdaGa ukuthi lala singalele." SeGeyangena njalo GaGulala umnumzane lowo kanye naGesilisa GaKulowo muzi. Gathathe umfazi lowo ohawukelwa yinkosi, Gamyise kuyo, imenze owayo.

82

Umfelokazi uGengenwa yilaGo aGafenele ukumngena GaKuGo kamyeni wakhe.

Uma Gengamfuni-ke, uGebheka nje indoda ayiGonayo ngenhliziyo yakhe, kuze yona ekhaya izozalela lowo ofileyo.

Kuthi-ke uma eGona, abheke indoda imloGole kwaGomuzi wakhe. Uma eGemasu mane, umfokazi ashaye ezisithupha, qede, Gagcagce. Uma enamasu asithupha, ashaye ziGene. Loko kwakusinqumo esanqunywa ngumlungu uSomsewu kaSonzica ukuthi umuntu kalotsholwe ngezinkomo ezilishumi nengquthu.

61

EngakaGikho umlungu, emfelokazi Gekuthi uma engangenwanga, egana nje komunye umuntu, amloGole kwaGakhulu Gomuzi wakhe aGazindlala zakhe. Kuthi-ke uma GeloGolisa Gazephule izinkomo. NgoGa phela GaGe ye Gaqonde lelo nani lezinkomo ezaloGola umfelokazi. GaGale izingane asezizele kuGo. Ingane yinkomo, ingane yinkomo. Nengquthu iGalelwa kumyeni wokuqala. Kayishayi owamuva. KuGesekwephulwa izinkomo zamasu omfelokazi. Indoda leyo iGuyise z eziseleyo qede, inikwe umkayo.

Loku Gekungumthetho. Kanti futhi Gekungathandeki nje ukuthi umfelokazi aphume aye kogana, ashiye ukuphekela izintandane. Uma engangenwanga, uGehlangana nje nendoda ezoloku ifika kuye ngokuhlwa noma kungesiyo eyasekhaya.

ser.297

Naye uGengeluswa elusiswe okwengane. NgoBa uma emitha kuyaziwa ukuthi uzalela umyeni wakhe ofileyo. Yifa lelo.

62

Ku6e kuhle kudele uma ezala amantombazana ngoBa kuzo6uya izinkomo. Kwakungashiwo ukuthi umfelokazi uyaphinga. Kanti futhi kwakungaliwa uma ethanda ukugana, ngoBa kuyaziwa ukuthi nalapho ziyo6uya izinkomo e zesinqumo.

83

Ye6o kwaku6a khona isikhathi lapha ukuphinga 6ekuvunyelwe, kunga6ekwa cala kwa6aphingeneyo.

Kwesinye isikhathi umfana uzoganwa ngumfazi kanti kasiyo indoda. (Ukunga6i yindoda yiku6a engathombanga. Engazali. Isidoda sakhe singajiyele ukudala umuntu.

63

Kwesinye isikhathi kumbe unguncuku6ili. Uncuku6ili-ke kazali ngoBa omunye u6a nengquthu engaqede mkhu6a, ku6e sekumila amasende nomthondo eceleni. Omunye azi6ize ngokuthi uyindoda. Kanti u6udoda 6akhe a6ukwazi ukudala umuntu).

Kuzothi-ke, esechanguzelwe wathi du, kuzo6onakala ukuthi sekwedlule isikhathi umlo6okazi kemithi, kuthi noma eya ogedleni, lufike lungamsoli kugula. Sekuzosuka umnumzane akhulume ekhaya. Kuzanywe uku6a kujiyiswe sisdoda salomfana, ukuze sifanele uku6eka umuntu kumlo6okazi. 6a6one kwedlula isikhathi umlo6okazi kuyiloku elula. 6athule. 6a6one ukuthi umfana kazali.

64

A6esekhetha omunye umfana khona ekhaya, umnumzane. ekhuluma naye ukuthi kufanele azalele umfowa6o kumlo6okazi, ukuze angachitheki umntanomuntu.

Nempela-ke, umnumzane a6ize umlo6okazi amtshela ukuthi njengo6a umyeni wakhe ehluleka ukumzalisa, kufanele azalelwe yilomfana, yena ezalayo.

Ngakho-ke, umlo6okazi uzotho6ela umthetho kayise womyeni wakhe. Aphinge nalomfana, emithe. Kanti wemithiswe yiyo indoda yakhe. Azame ukungayi6onisi ukuthi uyalala nalomuntu anikezwe kuye ngenxa yenzalo.

Lomuntu-ke amzalise umlo6okazi kuze kugcwale indlu ezalela umfowa6o.

Kungaze kwashiwo-ke ukuthi kuphinga loko.

Futhi uma kusuke kuyidili, kuphekwe inyama yezinkomo kwaphiswa utshwala, kuye ku6uthane a6antu a6aningi 6ezokudla.

65 Uma kukhona no6a ~~mkk~~ umkhwenyenu nje, ecela ukuthi ake ume6ele, uyame6ela nje kungashiwo ukuthi uphingile. Naye u6elambile. Pho-ke kakwazi uku6ulawa yindlala ekhona umlamu wakhe, ngo6a isiga sithi umkhwenyana kalali emnyango, noma kuthiwe umlamu kalali emnyango.

Futhi-ke uma a6antu se6edakiwe, 6ekade 6ephuza, 6ayaye 6anga6i nawo amahloni. Kusuke nje indoda efisa umkamuntu imeshele no6a kusuke nje umfazi eshele indoda, ayiqale ngokuthi "Ngishiyele." Kumbi indoda ilandule. A6esengena ngokuthi wena wangalani kangaka? Ngi6e ngisacele ugwayi kuwe ngisalekile ungincishe. Isizothi indoda, "Sondela ngikushiyele, angikwali, ngiyakuthanda. Se6eya6ambana njalo ngako loko, se6elalana. 06ala 66 Lukabha. Nowedlula ngendlela use6a6ona nje 6ep'ingana. A6esesho naye ethi, "6uphakathi! A6antu sekuzichuse nje!"

Lapho-ke no6a indoda i6amba umkayo oqotsheni iyathetha nje imshaye ingamethwesi cala ngo6a ~~mk~~ u6edakiwe. U6engaqonde ngakuphinga.

84

A6antu a6afani. 6ekuyaye ku6e khona umuntu o6efisa udadewa6o. Kwesinye isikhathi uyise afise indodakazi yakhe. La6o6antu-ke a6afanele ukuphinga.

Uma-ke umuntu onjalo ehtola isi6indi sokumeshela udadewa6o, no6a eshele umntanakhe 6avumelane, kuthiwe 6agile umkhu6a omu6i ezweni. 6aqongqwe 6o6o6ili 6alahlwe. Lalingekho icala kwaZulu. 67 Inkokhelo yokona yayingukufa kuphela.

85

uNgebheshu wake wanhinga nomka6ophayiza. 6athandana a6a6e 6esa6a nandle6e. Wayesetshela umfazi uNgebheshu ethi kufanele 6eqe 6awele uThukela.

Nempela-ke, Geqa. Gaye Gafika khona oThukela. Galufica lwegcwele. Gase Gezakhela idokodo eduze komfula. Gahlala. Kwathi sekwedlule izinsukwana nje, wafika uSophayiza. WaGafica Gehlezi GoGaGili.

KaGuzanga uSophayiza. Wamqhumisa ngemvuGu. Wamshaya wamshiya ulimi, eGuza ukuthi ngokaGani lomfazi asedokode naye lapha?

68 Wathatha umkakhe wahamba waGuyela naye ekhaya. Wafike wameGula ngemvuGu eGuza ukuthi kusho Gani ukuthi kamdumaze aphinge? Wakhala umfazi wathi angeke esaphinda.

Yathi indoda kahambe aye kuGo Gaye komlaya.

Wahamba. Wafika ekhaya wayilanda indaGa yakhe.

Gamsola kakhulu oyise nonina, Gesho ukuthi impela uphoxile. KaGoni yini ukuthi umkhwenyana uGe nokumGophisa imithwalo amale, alande izinkomo zakhe aloGola ngazo. Loko-ke kungaGa yinto embi kakhulu ukukhipha ukhezo emlonyeni ngenxa yokonakala kwakhe.

69 Gathi kangaGe esaphinda aphinge. Naye wethembisa ukuthi usegcinile ngci. Wayesethi uyise uma nje uphinda, uyokwazi ukuthi nginamandla ~~ni~~ okumtshela umkhwenyana ukuthi kakuGulale. KuGuhlungu-ke ukuziGulala mntanami. Ushiye izingane zakho ngena ~~yxi~~ yesimilo sakho esi6i.

Mina angisakufuni ukuGa ungaGuyela kimi ngenxa yezono zakho. Ngakukhipha ngakukhipha. Sengithanda izinkomo lezi ezakuloGola. Angifuni-ke ukuGa ungikhiphe ukhezo emlonyeni.

Thatha nanti ithanga uye kophekela umkhwenyana isinambathi."

Yakhala lentombazan , ilaywa nguyise. Yathatha ithanga lelo ephiwe lona. Yahamba. Yafika qede yaphekela umyeni wayo isinambathi. Gase Gehlala kahle. KaGe esaphinda aphinge.

70

6aGehamba nje Gethi aGayi kuGanjwa.

6ahamba Gethi Gazowela uThukela Gehlulwa yikuGa lugwale.

ser. 297.

6ase 6akha idlangala 6ahlala nganeno koThukela, 6ethembe ukuthi a6ayi ku6anjwa, kanti 6azo6anjwa.

87

Kwathi lapha uNgebheshu emshaya umkakhe, a6akwa6o 6athi kangam6ulali, futhi angamchithi ngo6a u6ekade elungisa kahle yonke into yiloku endela lapha ekhaya. Uyaqala ukwenza isixako esingaka. Kufanele aye ku6o aye kolaywa.

A6akwa6o kaNgebheshu, 6aye 6ayomethwala laphi enatshiswa khona nguSophayiza ngemvu6u.

71

A6akwa6o mfazi o6anjwe yindoda yakhe eseqe noNgebheshu 6amlaya 6amnika ithanga 6athi kaye kophekela umkhwenyana, isinambathi.

88

Lelicala laxoliswa lathiwa kuyothi 6angaphinda 6a6ulawe 6o6o6ili.

Lelicala alikhulunyelwanga esigcawini. Laqedolwa kumnumzane. Aliyiswanga komkhulu.

89

Azikhishwanga izindleko. Inhlawulo kwa6a yinduku.

90

Indoda eyaphingayo yashaywa yashiywa ulimi.

Umfazi washaywa yindoda yakhe yamtshela ukuthi kaye kuyise nonina 6amlaye.

91

Wa6uyela endodeni yakhe umfazi ngo6a yanxolela.

72

92

Izingane kwa6a ezendoda.

Amacala empahla

(Uma impahla yonile).

93

Kwakuye kuthi uma umuntu e6anjwa e6a ensimini yomunye umuntu, adluliswe. Ukumedlulisa kwakuye kwenziwe kanje:- Lowo omu6onileyo e6a, a6a6aze ashaye izandla aze akla6ele

ngazo, ekhuza ethi Au! Au! Au! Au! Nanko umhlola! Au! Waze
we6a umuntu! Au! Wayingenela insimu yomntakaSi6ani6ani!
Au! Yeka amandla akhe eyilima eyihlakula! Au! Au! Au! Waze
we6a umuntu!

73 Lowo-ke o6atshazwe kanjalo usedlulile. Sekuyo6a yiloku
kuthi kahambe aye kokwe6a nje. Angaphumuli enge6ile.

Kokunye 6amkhunkule. Kokunye uma esekhathaze ngokwe6a
enga6anjwa, 6a6eye 6amthathele ngonyawo lwakhe 6alwelaphe.
Loko-ke kwakwenziwa a6antu a6anhliziyombi.

A6afana 6a6eqwagela kuqala. Gaye kokukha umbila nemfe
emasimini a6antu, imfe 6ayi6ophele emaqakaleni. 6ayihudule,
6aye koyidla.

Uma 6a6anjiwe 6ashaywe. Uma ~~6x~~ 6enga6anjwanga ku6e
6asindile.

Isela nxa le6a ensimini yomuntu, li6onwa, 6elisaziwa
ukuthi yisela---ngelasekuthini. Inxa njalo umnini nsimu
elificile, alishaye ka6i, angalima ngaleli.

74 Yinx a sekukhona a6elungu nje la sekwa6a amacala angaka.
Sengathi nezono zazingengaka kuqala, ngo6a kwakuthi lowo
o6anjiweyo njalo, ashaywe.

Eke waficwa e6usuku, ngumthakathi. Kuthi inxa e6onwa
e6aleni, emzini wendoda, 6am6one qede 6athule 6athi du.
Acanase acanase e6aleni.

6avusane a6alisa 6am6ambe, 6amjoje endunu ngezinti
a6ese6ezicijile. ~~6xx~~ 6amethwale Gaye 6amveze emnyango kwakhe,
6athi, "Yemukela KaSi6ani6ani, 6esho kumkake.

94

75 Uma izinkomi zidle insimu 6ekuye kuyohlolwa. Kukhalelwane.
Kwakungahlawuliswana ngo6a a6afana 6a6elusa. Kuthi no6a
izinkomo zimphambile umfana zangena ensimini yomuntu, Umuntu
odlelweyo wayeshaya umfana, liphele ngaloko.

Kuthi-ke uma idle kakhulu, kuhlawulwe. Kepha nokuhlawula
kwakungegugu.

ser. 297

Kwakuye kuthi ~~xxx~~ umnikudla efika insimu yakhe idenyelwe phansi zinkomo, athethe ngenhliziyo ebuhlungu athi, "Hlawula ukudla kwami."

Agesethi nalo onkomo zonile, "Sengizohlawula-ke. Ngelami ihlanga lelo. Wena ngizokunika ihlanga lami elingangelakho, mina ngiguye nelakho, ngo6a zihundu zezinkomo zami lezo." Kodwa kuphele ngako loko njalo. Gangahlawulisani
76 Gathethisane nje. Uma kushaywe umfana ku6e kuphelile.

Kwakhuzwa imihlolo ngomfo waseNgazini, uMlingo Ntshangase, okwathi izinkomo zikaNyongo Ntshangase, zadla insimu yakhe yombila. Wathukuthela uMlingo wathi a6amkhombele insimu engangayo. 6amkhombela eyama6ele.

Wayigenca, eyinqumela phansi onke ama6ele! Nya! Kwasala ihlanga eliluhlaza. Ekhokhisa uku6a izinkomo ziqede insimu yakhe. Naye-ke usegenca insimu yonke yomuntu ukuze 6afane. Naye kaze ayenela nabo a6aze a6ayenela.

Kwa6atshazwa inhliziyo yakhe embi. Kwathi ~~xxx~~ na6antu a6am6uzayo 6ethi, "Hawu! U6uthi wenzani ugencela insimu yomuntu phansi?" Wathula nje. Kwazisa ukuthi wayenolaka.
77

95

Kwakungadatshulwa ensimini yomuntu kuqala. Nanamuhla akukadatshulwa ensimini yomuntu kwaZulu. Kepha lanha esilungwini sekudatshulwa nje kunga6i nda6a zalutho.

Kuqala 6ekungalokotho kwenzeke ukuthi umuntu ada6ule ensimini yomunye. Z Uma ehambile kuyo, uyathakatha. Uma engaloyi ~~xxx~~ uyedelela.

Ngako-ke, yinduku kuphela elungisa loko.

96

Umuntu wayengena ngesango emzini womunye. U6engafohli nasemini nase6usuku. Uma esengenile wayefike akhuleke kumnumzane. Kusho yena-ke unnumzane ukuthi kangene.

78 Uma umuntu efunyanwa esengaphakathi nje engakhulekelanga no6a kusemini, u6eshaywa.

Njengo LuBenjana nje. Okwathi kuhlatshiwe kwaGoGizitshwana, amadoda osa inyama esiGayeni, naye wafika. Uthe la eza ehamba ngaphandle kothango, wezwa aGesifazana Gekhuluma kwenye indlu, Gethi, Au! Saze saGa sihle! Au! Au! Au! SaGa sihle!

Uthe ukuzwa loko, waye sefohla uthango, waphikelela kuyo leyondlu la kuGatshazwa khona, wafike wathi, "Nami ngikhombiseni lento enhle eniyiGaGazayo."

79 Wathi engakaligwinyi, yase imphethe ngenduku insizwa, eyaGe ithunywe ngumnumzane ukuthi kayiye komshaya. WaGaleka wafohla uthango futhi waGuyela emuva engasayidlanga nenyama leyo aGeyihambele.

Phela amadoda amBona efohla. Tona ayesesibayeni. NjengoGa nazi ukuthi iso liyawuwela umfula ugwele. Ummumzane wayesesho kumfana ethi, "Hamba uyoshaya nasiya isiphoxo. Wayeseyomshaya-ke, ejutshwe ngumnumzane.

Phela kwakungumthetho ukuthi ongangeni ngesango, ulisela nomphangi.

AGesifazana laGo, baBehluGise umloGokazi GeBuka isisu sakhe. UGezwa njalo uLuBenjana, baGaBaza uGhle Gesisu somloGokazi, owaGe ekhulelwe.

80 Angikhulumini-ke ngomuntu oBonwa esengaphakathi kothango eBusuku. Lowo usuke ezothakatha, ngoGa nokufika kwakhe kafiki akhulekele, ufika nje angone ngaphakathi kothango, kepha angangeni futhi endlini--Uyathakatha-ke lowo.

NgoGa nentombi uma inyonyoGisa umsha wayo, ingamngenisela elawini imfihle khona. Uma ingamngenisanga elawini, iphume naye, imfihle endle ngaphandle kothango.

Ngako-ke uma umuntu eBonwa emaBaleni eBusuku, kuye kuthi aGesilisa Ganyenyezelane. Gaphume kanyekanye Gamsukele GamGambe, qede Gamjoje, ngoGa engumthakathi. Gaciye izinti x GamhlaGe ngazo endunu zize zigwale isisu. Gapheke amanzi aGile Gambhoje ngawo. Gamethwale GamBeke emnyango kwakhe.

81 Addendum to page 22, section 26.

Ukwonakala

97

Kuningi ukonakala kwempahla. Kokunye kuye kuthi unnumzane azale amantombazana aze x elamane kaningi. Athi esegcina agcine ngomfana. Athi lapha esathatha unyawo umntwana, kokunye kufe uyise.

Lowomntwana-ke uyinkosana. Indlalifa yakulomuzi ngo6a uyise usefile.

6akhona a6afowa6oyise a6azokumphathela ifa lakhe, 6ali6uyisele kuye la esehlakaniphile.

Ifa lalomntwana elishiywe nguyise, zinkomo. (Angisazi6ali izimbuzi namagusha nezinkuku, ngo6a yizinto ezincane lezo). Ngamantombazana.

Kuzothi kumbe la eselusa amathole, nje, i6eseyigana inkosazana ilotsholwa ngezinkomo ezilishumi nengquthu.

Kuthi kumbe la eselusa izinkomo igane eyelama inkosazana, nayo ilotsholwe.

Igane eyelama leyo, nayo ilotsholwe.

82 Kusale amantombazana ama6ili elanywa ngumfana lo oyindlalifa yala6a6antu.

Manje-ke lelifa selilikhulu. Umudli walo usemncane. Uselusa izinkomo.

Ake sithi uyise u6efe washiya izinkomo ezilishumi nesithupha. Intombi enkulu eyende kuqala x yalotsholwa ngeshumi nenkomo, kumbe wahlatshwa umqhoyiso. Enye inkomo yathenga impahla yentombazana, yokwenda. Enye inkomo yahlatshwa.

Entombini yokuqala izinkomo ezimi esi6ayeni ziyisiphohlango. Seziphumile zonke izindleko.

Entombini yesi6ili futhi ziyisiphohlango.

Entombini yesithathu futhi ziyisiphohlango.

Sekungezashiywa nguyise-ke eziyishumi nesithupha.

Kumbe-ke kukhonjwe umfowa6o omkhulu kayise. Ku6e nguyise ozobhekela lomfana ifa lakhe.

ser 297

Alikazukwenza lutho-ke lelifa ngo6a naku ~~umini~~ umninilo akaganwa usemncane.

83 Sekuzoqhamuka umfana oganwayo. Usefuna ukwe6oleka izinkomo ezilishumi nenkomo ezolo6ola intombi yakhe ayithanda ngenhliziyo yakhe, kepha engena lutho.

Seku6uthwa amadoda ~~xx~~ asekhaya sekuyakhulunywa. Ihlolwe kakhulu lenda6a. Ku6uzeke nokuthi uma enikwa lezinkomo zomfana ofelwe nguyise, uyozikhokha ngani.

Kumbe lo ozokwe6oleka usesho ethi, "Qha, 6akuthi, ngisuke ngeqiwa yuthando lwentombi le yami. 6angifuna ukuyilo6ola ngiyiqede ngisine. 6seengizise6enza lezinkomo ngimu6uyisele umfana lo engakaganwa.

A6ese6uza futhi amadoda ukuthi uma engaphumeleli kumbe agule anga6i nawo amandla okuzise6enza lezinkomo, kuyokwenziwa njani.

Kukhulunywe-ke, kumiswe ukuthi uma ehluleka uyomisa i indodakazi yakhe ayoyizala kuqala, ukuthi ~~iz~~ izinkomo eziyoyilo6ola ziyokhokha ezomfana zonke.

84 Kuvunyelwane-ke ngaloko-ke. Umfana eze na6aku6o a6azomkumfakazela, eze kula6a a6azokumnika izinkomo. Kuzwakaliswe-ke isi6opho esinqunywe ngalezi nkomo. 6avumelane-ke Anikwe umfana lowo. Zikhokhwe futhi ngayo leyo ndlela enqunyiweyo ya6oshwa.

(2) Kokunye, kuzosuka inkunzi yomunye ~~y~~ umuntu igwaze inka6i yomunye umuntu. Iyijuqe.

Kuzosuka umnininkunzi eyonile, aye kumninika6i efile. 6akhulume. Kukhulunywe. Ku6izwe amadoda asekhaya, kukhulunywe, kuphenyelwane, kuphenyelwane izinhliziyi kuzwakaliswe ukuthi isilwane asithunywanga muntu nokuthi 6angeze 6axatshani swa zilwane. Nomnininkunzi e6ulele inka6i a6onakalise ukuthi uda6uke kakhulu.

Umnininka6i athi, "Qha, ku6e yingozi le. Nami ngomuso kuzosuka inkomo yami igwaze inkomo yakho. Ungihlawulise. Ku6e sengathi 6esicuphene. Asingaxatshani swa zilwane. Asikhalele

ser. 297

85 enyameni nasesikhumbeni.

Wena ngisize nje keningeGulise inka6i le yami madoda nonke, nithole ~~xxx~~ amahlinzelo. Seno6uya kusasa sizoyidla izithe6e. Ni6uye ngomhlomunye sidle amanqina nenhloko."

Se6eyayihlinza njalo inka6i se6entshontsha amahlinzelo, 6ehloma ezindukwini 6eya koqagelisa a6antwana ekhaya ukuthi 6aphetheni (a6antwana : inkosikazi yona iphekela a6antwana nomnumzane).

Nomnikunzi elimaze inka6i yomuntu usethola isi6indi. Seliphela neako loko lelilala.

Kwakungakokhiswa neze kuqala. Kwakukhalelwana. Ukukhokhisa kuze kwafika na6elungu, uku6a ku6e khona izinkantolo.

(3) Kwesinye isikhathi kuzosuka umuntu athi uya6a6ela kwakhe, kuvuke umoya. Weqe umlilo. Ushise umuzi womakhelwane kanye
86 nokudla kusengotsheni. Lomlilo wehlule a6an6u 6ewubhula. Ku6e yingozi eyenziwe umoya.

Umnini-kushisa-umlilo, uzozethwala aziyise kumuntu oshelwe yimpahla yonke yakhe kwasinda izingane zodwa.

Afike akhale ~~xxx~~ phambi kwakhe, kukhulunywe. Angahlawuliswa.

Sekuzothi nje-ke uma sekwakhiwa naye lo owonileyo elekelele ngenhliziyo yakhe, enze loko akuca6anga ukuthi angakwenza. Nangokudla futhi abaphe loko aku6ona ngenhliziyo yakhe ukuthi anga6apha kona. Engakhokhi.

Ngo6a phela lo owonakalelweyo, uthe, yingozi. Naye ufile njalo. U6eqondwe yiyo ingozi. Umoya awuthunywanga muntu ukuthi awuphenduke, naye umfice engaka6a6eli, a6esasha.

Kwesinye isikhathi kuzofika isihlo6o sizokwethekela. A6esesilayela insimu unkosikazi, ethi kasiye kofula, yena esali6ele ekhaya.

87 Usezohamba-ke lomuntu ozokwethekela afule insimu yomunye, kanti kezwanga kahle la emlayela umhlo6o wakhe azokwethekela kuye.

Usefula ethi du, ~~xx~~ usefika umnini nsimu efulwe ngengozi usekhuza ilumbo, isela ku6e yisela.

A6esethambisa igazi lo ozokwethekela esemlandisa konke A6esethula-ke e6uyela ekhaya.

A6esefika esezihudula kumhlo6o wakhe, lo ozokwethekela, ese6ika ~~ixi~~ isono sakhe, esexa6anisile wafula insimu yomuntu ethi ngeyomhlo6o wakhe.

A6esesuka-ke lo osihlo6o sokwethekela sifula insimu yomuntu ngengozi yokungezwa ukulayelwa. Eseyozethula. Ezethula kulo okudla kwakhe kufulwe ngomunye. Ese6ika yonke inda6a njengo6a injalo eyi6ika ngenhliziyo eda6ukile.

88 A6eselindela isinqumo salona owonakalelwe ngukudla kwakhe.

Naye-ke lo kazoze avuma ukuthi akhokhise. Enqa6e impela, athi yingozi. Naye funa kuthi ngomuso kufike isihlo6o sakhe sizokwethekela, singaze sawu6ona umncele, sifule insimu yalo omunye ngesiphonsiso. Ku6e sengathi 6e6ecuphene.

Iphele ngako loko-ke.

Zwakwaziswa ~~kx~~ kakhulu kuqala ukuthi ingozi, yingozi. kungahlawulwa. Kukhalelwane.

Into eyayihlawulwa impela, nga6antwana. Amacala entombi nensizwa. Laphoke--Ah! Kwakuhlawulwa nangenduku nangenkani.

Cha ingozi yokonakala kwenzinto. Kwakukhulunywa kuhoshwane imimoya. Kungakhokhiswa.

(4) Inganti ngisho no6a umntwana e6ulewe ngomunye 6engcweka 6elusile. 6ekukhalelwana kuthiwe yingozi.

(5) Noma omunye ecwile esizi6eni 6ebhukuda, 6ekukhalelwana, 89 kuthiwe yingozi. Yehle a6antwana 6ethi 6ayadlala.

Uma loko okonakele konakale ngengozi 6ekukhalelwana. Kuyekelwe.

Uma loko okonakele kwenziwe nga6omu, iyasha induku kuphela. Ashaywe lowo. Uma efa afe. Khona lapho kuliwa. Afe uma efa. Kunga6i nda6a zalutho. Wedelele lowo.

Uma ukonakala loko kwaziwa kuqondile. Kepha kuyingozi kuyakhalelwana, kukhulunywe.

Uma kungamaGomu--yinduku kuphela.

Uma ukonakala kungaqondakali kahle. Kepha kusengathi kwenziwe ngaGomu. Lowo owonakalelweyo umema izinsizwa, ayovimbezela kuphela. Kukhulume induku. Kufe gula linamasi. Alikho icala.

Umunzane uyena owethwala icala noma kone impahla yakhe, 90 noma kone izinja zakhe, noma kone aGantwana Gakhe.

NgoGa aGantwana Gagangile. Kwesinye isikhathi GazokweGa imbuzi GayiGulale Gayose endle Gelusile. Gayidle.

Kuzwakale. UzoGaqhuGa uyise uma sekuzwakele kahle ukuthi yiGo. Aye naGo kumnimbuzi aye kozikhalela ngesono senziwe zingane.

Naye lomnumzane uzothetha ahahamuze izingane lezi. Uyise wezingane azishaye phambi komnimbuzi. Zihambe. Gasale Gona GoGoGili, Gakhalelane Gakhulume. Gaxolelane. Gangakhokhisani ngesono sezingane.

Kwesinye isikhathi kusuke inkomo igwaze ingane yomuntu. Esuke umnininkomo, agwaze inkomo yakhe. Ahambe aye kozikhalela kumzali womntwana ogwazwe yinkomo yakhe. Gaxolelane.

Kokunye kusuke inkosikazi yakhe lomnumzane ixaGanise 91 aGafazi Gomunye umuntu ngoGa niyazi, aGafazi ngamaxoko.

Sekuzofika icala lapha ekhaya lenziwe umkakhe lomuntu. UseGizwa usezwa ezwa. UseGona ukuthi indaGa imlingene. Useshweleza kumnumzane. Akhala ngokuthi kamike ithuGa ashayeinja yakhe (inja ngumfazi wakhe)

Nempela iyekwe indaGa. IngaGe isedulela phambili. Gayikhulume Gona. Asole umkakhe. Kwesinye isikhathi athi kaye kuGo aye kolaywa.

Kwesinye isikhathi kusuka izinja zidle imbuzi kuzwakale.

Kwesuke umninizinja aye koshweleza kumnimpahla. Kushaywe izinja. Gangakhokhisani Gona.

ser. 297

6a6eqaphela kakhulu ukungaxatshaniswa yimpahla.. Lonke icala lethwalwa ngumnumzane-- umnini6antu ekhaya.

Uma umuntu elulekwa ngomunye kanti uyamyelisela
92 Ku6e sekulandela amashwa emva kweseluleko sakhe, kwaku6a yicala lalowo owelulekile. Kuthi-ke lapha 6e6onana khona, ishe induku.

Njengo6a uma kusuka insizwa ilayeke enye insizwa intombi entle kanti lensizwa elayelwayo isijahe ukuthatha, kodwa itingakahlangani nentombi efaneleyo.

I6eseyithi-ke lensizwa elayelwa ngenye, "Cha, ngiyeneliswa yintombi leyo. Kuhle nawe ungikhonzele kuyo. Nami ngizoyeshela. Asiyikake yikhona izosheshe ivume, ingigane.

Kanti lomuntu ka esheleli umngani wakhe. Uyamnyundela. Uzeshelela yena. Ithi ithatha intombi i6e iqalisa imbangi imale lo o6ethi kakakiswe ethi uzoyithatha.

Uma sekuzwakele kahle konke ukwenza kwakhe, lapha 6eyo6onana khona nje, iyosha induku. Athi umthumi kumthunywa, "Kuthi kukanyoko, ngikuthuma ngithi ngeshelele kanti uyazeshelela utshelwa ngu6ani?"

93

100

Uma isihambi sifika umfana 6 edlisa insimu yomuntu ngezinkomo, 6esimshaya simone. Kuphele ngaloko.

Isihambi 6esinomthwalo wokudla komuntu koniwa yimpahla ngo6a naso sizophambukela sikhuleke indawo yokulala, 6asenyulele.

KwaNgenetsheni, uCetshana wayehamba. Wafika izinkomo zitheleke ensimini yomuntu. Waziyeka kaze azikhipha. Waye sephambukela emuzini, ekhulekela ukudla nendawo yokulala. Wamthola umunmzane.

Kwase kuphakwa isinambathi enikwa lomuntu, loku u6e6ike nendlala. Okunye kwa6ekusaphekiwe.

Wathokoza wathatha wadla. Ithanga la6e lingushukela elali6onde lesinambathi.

ser 288z 297

Yaseyiqala iswa6uluka indoda ixoxa. Isi6ona ukuthi
 iyasinda. Ithe la isakhe kathathu yayixoxa inda6a yokuthi,
 "He!. Angazi ukuthi kuyosa ikhona yini insimu yaloyamuntu.
 94 Ngedlule idliwa umhlambi wezinkomo ezingamashumi ama6ili.
 ziyolala phakathi leziyankomo ngo6a ngizo6one sekuntambama,
 kanti futhi a6antu a6a6aningi a6ahamba 6edlule ngakhona.

Wa6uza umnumzane ukuthi iyiphi leyonsimu. Wayesemlayela
 ukuthi yileyo ebhoxe kakhulu eseyivuthiwe phakathi kwamasimu
 akhephuzayo alapho egcakini ngaphesheya komfula.

Wayeseyi6ona umnumzane ukuthi ngeyakwakhe. Wayese6uza
 ethi: "Wazikhipha izinkomo yini?" Wathi "Cha, angizikhiphanga.
 Ngithe nazo akeziphungule. Ibhoxile leyansimu, 6o! Sengathi
 ingake idliwe inkomo kakhulu kumbe kungap unguka ukudla
 kuloyamuntu, enga6e ngu6ani. Uzonotha.

Wasukuma ~~umnumzane~~ umnumzane wathatha imvu6u yakhe. Wamgaxa!
 Wamgaxa! Wathi, "Phuma la! Ucatanga uthi unga6ukela ukudla
 kwami nempahla? Phuma! Mthakathi!

Yesuka indoda ya6aleka. Wayiphekezela ngemvu6u ~~wax~~ waze
 wayiqedisa i6ala.

95 Yalala endle indoda. Yalala ingadlile, ilambile.
 Zinda6a zenhliziyo yayo embi.

101

Kuqala kwaku6a khona izindlela okwakungasahanjwa ngazo.
 Kuvimbe no6a yindlon lo, no6a yimamba.

Kwakuye kuthi isihambi lapha sifika izindlela zimbili
 si6uze ukuthi iyiphi indlela eya ko6ani? A6esemlayela-ke.

Kanti uma kungenzeka amlayele ka6i nga6omu, uzohamba
 qede umuntu afike ashaywe yindlondlo ekhanda awe pahnsi afe.

A6aku6o se6ezwile, 6azoya kovimbezela, 6am6ulale loyo
 olayele omunye ka6i.

102

Phela uma impahla idle amasimu, kuqala, kwakushaywa
 a6afana. Kuthi-ke njalo, uma zidle insimu yomuntu onolaka
 akhokhise.

ser 297

96 Kwakuye kukhokhwe ngensimu engangalo lelohlanga elidliwe.
~~96~~ ^{ku} 66esekuthi umnikazi zinkomo yena abuye nehlanga lelo. Adle
 izihundu zezinkomo zakhe.

Uma izinkomo sezidla umbila ezingotsheni, ku6a ku6i ka6i.
 Kukhulunywe ukuthi impahla ma ingayekwa ekhaya. Mayeluke.
~~Umn~~ Umnini kudla aqinise ingo6o yakhe.

Kuthi noma sebugunyuziwe kwathelwa ezilulwini, izilulu
 zakhelwe izindlwana, ukuze zingahlali o6ala.

Kwesinye isikhathi udliwe umbila e6usuku la usathelwe
 inqwa6a e6aleni ukade uthuthwa ensimini.

Uma-ke umniniwo enolaka kuthi kusa a6e eziqhu6ile izinkomo
 wazi6eka ku6aninizo, a6 6shele 6aye kohlola. Uma se6ehlolile-ke
 a6a6shele athi, "Ngiyawufuna umbila wami. Wukhokheni."

97 Nempela-ke uma ekhokhisa 6awukhokhe u6e ngangalowo
 odliwe zinkomo lezo. Kepha-ke izwe laliye lim6a6aze umuntu
 owenzenjalo. Li6a6aze ukuthi unenhliziyi embi. Kwazise
 ukuthi 6a6elusa a6afana kuqala. Kwakuthi uma impahla yonile
 ku6e iphunyu6ile.

Kwakungafani nanamuhla lapha izwe sekwa6a ~~ng~~
 ngela6elungu. Ungeke usayethusa ingane yomuntu uyifona ithele
 izinkomo ekudleni komuntu ngo6a umuntu usezothi nga u6ize
 imali wayeka ukushaya umntanami. Ngiya koku6o6ha enkantolo,
 ngo6a ushaye ingane yami. Manje seyiyagula.

Kwakungenjalo-ke izwe kusengelenkosi lonke, na6antu
 6enga6enkosi. Izinto zonke eziyingozi 6ezikhulunywa
 zehlulelwe ngemfanelo.

Nezindlu uma zihlikizwe zinkomo, 6ekukhulunywa. Kushaywe
 a6afana 6okwelusa. A6a6shazwe othi, hamba uyo yisikela indlu
 yami uyefulele, ngo6a naye unayo impahla. Kayithumu ukuthi
 kayiye. ko kona izinto za6antu.

Izinkomo zazingazidli x izingu6o kuqala. Kodwa lezi
 ezasezithengwa e6abhunwini zase zizidla.

Ukwe6a

98

103

Kwakuye kuthi uma kusuke a6antu 6azokwe6a no6a zinkomo, no6a zimbuzi, no6a yizinja, no6a zinkuku, amadoda afakane imilomo.

Kulandelwe amasondo. Uma zificwa emzini womuntu, ~~xxxx~~ kuyavinjezelwa. Iyasha induku. 6azhu6e izinkomo 6abuye nazo.

104

Kwesinye isikhathi amasondo anga6onakali. ~~xxx~~ 6esekuyiwa kobhula. Sifike sizisho isangoma.

105

Isela laledluliswa. Kuthi lapho la le6e khona, kume a6an tu 6a6a6aze 6athi Au! Au! Au! 6esho 6eshaya izandla. Kuthi uma 6e6ona no6a zinyawo zawo amasela, 6acaphune inhla6athi yazo 6ayiweze umfula, 6e6a6aza 6eshaya izandla.

Lelo sela -ke lizokwedlula liheheke. Lihambe le6a nje liya phambili.

99

Kwesinye isikhathi-ke 6ayikhe inhla6athi 6ayiyise enyangeni, imedlulise ngomuthi, lowo olisela.

106

Uma amadoda alahlekelwe zinkomo esezificile, afike asho ukuthi alande izinkomo zawo. azikhombe. No6a nje ~~xx~~ kuzimbuzi, no6a yizinja no6a zinkuku ze6iwe.

Amasela athi, "Ngezethu." 6akhombe uphawu lwa6o ~~ezukxxxxxuzkz~~ ezilwaneni lezo.

Kwesinye isikhathi inkuku inqunywa uzvani;inja isikwe indle6e; inkomo nayo iphawulwe no6a ngombala wayo, no6a kunqunywe uphondo, no6a kusikwe umsila.

Kwesinye isikhathi kuthi noma amasela afike ayidla inkomo, umniniyo uyosi6ona isikhumba sayo, ngo6a akwejwayelekile uku6a izinkomo zi6esezifana ncwe.

107

Isela uma li6anjiwe liyashaywa khona lapho. Kuthathwe izinkomo lezo elize6ileyo kudliwe nezinkomo zalo e6esezeluswe kanye nalezi zokwe6iwa.

100 Uma lifuna ukuzilanda limeme lizilande. Ku6e sekusuka impi-ke njengo6a nizwa isiga sithi "Izwe lafa ngempofana" nje.

Kodwa ngokomthetho, uma izinkomo zesela sezidliwe, lifisa uku6a zilandwe, yilo-ke okufuneka liye ko6ika enkosini yalo. Ukuze kuthi uma kusuka uchuku i6e yazi inkosi.

Loku uku6a liye ko6ika enkosini likuthatha kwa6aku6o ngo6a 6azohlangana 6akhulume 6a6one ukuthi kungenziwa njani.

La6a a6e6elweyo, 6azozidla qede 6azi6ike enkosini yaku6o. Uma ithanda inkosi iphake impi kuye kovinjezelwa. Kuthi uma 6engaqinile kudliwe nezinye. Zidlelwe inkosi.

Loku-ke kwenziwa uma izinkomo zakwenye inkosi ze6iwe ngumuntu wakwenye inkosi.

~~Uma a6antu 6ankosi yinye 6e6elene,~~ kuyakhulunywa.

101 Kuqale kuhlanganiswe amadoda khona ekhaya kuzwakale ingqondo yesela. No6a le6e ngokwedelela umninimpahla lcyo; no6a le6e ngokuthanda inyama; no6a le6e ngokufuna ~~kw~~ ukuya kolo6ola ngazo yini.

Kuthi-ke uma isela lithamba liphendula ngokuzisola, amadoda alithethe icala, lingayi enkosini.

Zi6uyele kumninizo izinkomo eze6iwe; zishaywe ezokuhlawula ukwe6a. Ashweleze amadoda aku6o sela. Ingaze ya6a khona-ke impi uma kunjalo.

Uma isela li6onakala linamagama okwedelela, 6alishaye 6a6uye 6aye kolimangalela enkosini. Uma lilahlwa yicala, lidliwe izinkomo zalo, zihlawule lezi elize6ileyo, neziseleyo zidliwe yinkosi.

108

Uma isela lizintshontshe qede lasihla6a izinkomo, kanti ali6izwa ngankomo eix esi6ayeni, lizoshaywa ngo6a liyedelela. Lizozikhokha izinkomo lezo elizidlileyo.

102 Limise no6a yintombazana yalo ukuthi kuyothi ingenda zikhokhwe ngezinkomo ezoyilo6ola.

Ngisho no6a kungaze ku6e ~~kux~~ kwe6iwe ekhaya. Lowo
owe6ileyo uzohlawula njengo6a 6ekohlawula umuntu wenta6a.

No6a kungaze ku6e kwe6e umfowa6o; no6a kungaze ku6e
kwe6e umzala wakhe umuntu; noma kwe6e indodana yakhe; noma
kwe6e umkhwenyana; noma kwe6e umlamu; uyahlawula, ahlawule
njengo6a kuhlawula umuntu wenta6a. Ashaywe futhi. Ashayelwe
ukwedelela kwakhe.

110

Ukweqa umthetho weMkosi.

Umuntu othiya inkosi, noma yinduna yenkosi, eqonde
ukuyihamba ngemuva, ukuze yonakalelwe u6ukhosi Gayo, ubethi
angabanjwa a6ulawe.

111

103 Uma kungumfowa6o nkosi lo ogila lomku6a omu6i, no6a
kungumuntu wozalo lwenkosi, 6ekuye kuthiwe 6ayayisangisa inkosi.

Pho-ke kucace loko, ngo6a inkosi i6ekwa yisizwe ngo6a
kuyiyo yodwa ku6o 6onke 6akwa6o okufanele i6ekwe u6ukhosi.

Uma sekusuka omunye-ke ozalana nayo, eyisangisa, lowo
usondezwa ebandla, ngokushesha. Izwiwe inda6a yakhe,
ivivinywe ngamadoda.

Uma nempela iqhinga lakhe litholakala kahle, a6ulawe
ngo6a ngomuso uzobulala inkosi. A6ulawe noma ebengumfowa6o
nkosi.

Kwesinye isikhathi umfowa6o nkosi uye a6ange isinyenyela.
Athi ethatha aphume ekhaya a hambe aye kohlala kwenye indawo.
Kanti usehlangene namanye amadoda.

Iyethuka inkosi useyihlasela nje uselwa nayo, eyisangisa.
Esehlangene nala6o a6amelekelelayo kuloluchuku lwakhe.

Kepha-ke uma ku6e nguyeyi oehlulwayo, uyaabanjwa a6ulawe.
Nabantu 6akhe 6aya6ulawa uma 6e6anjiwe.

104 NjengoMhlangana nje. Njengo6a nazi ukuthi umbopu
noDingane noMhlangana 6a6ulala uShaka. 6em6ulala nge6haxa
lokuthi kuzobusa uDingane noMhlangana, 6aloku 6ededelana.

Manje-ke, u hlangana naye wayelindele kakhulu uku6ekwa u6ukhosi. Indlovukazi yase yenza u6uqili, ihlangene noDingane.

Yathi mhla imeme umhlangano woku6eka inkosi, ya6avusa ekuseni 6ahamba nezinduna qika ka6ayi, 6azishiya eza6o, 6aya kogeza.

Za6e seziyaliwe lezinduna ukuthi, zi6onela ukum6ona nje ethi uyageza, zim6ambe zimgwilise ngekhande, aze afe. Zimhudule zimgqige emhlangeni, 6esezizo6ika ingozi. Nempela zenzenjalo.

Loku-ke wakwenza nga6omu uka6ayi, e6ona ukuthi 6azo6anga. Wa6ulala umhlangana ngesinyenyela, nango6uqili, ngo6a emala. Wa6eka uDingane yedwa wa6a yinkosi. Kanti 6athi 6e6ulala uShaka 6a6ethi 6o6usa 6o6o6ili.

105

112

Owedelela induna, wedelela inkosi ngo6a induna ngeyenkosi. Owedelela inkosi usuke esezidelile. Owedelela isigijimi senkosi, usuke edelela inkosi. Owedelela izwi lifika nesikhulu esiphakanyiswe yinkosi, usuke edelele izwi lenkosi.

Zonke izigijimi ezifika ziphuma enkosini mazihlonishwe, zenziwe. Akukho muntu ongephula umthetho wenkosi ethembele ukuthi uzoke aye koyimangalela kweyakhe indawo.

Noma u6ani owenza enye yalezinto esezigaliwe lapha ku 112, makafe. Makangaziphenduleli aze a6eke neza6a zakhe--ngo6a asikho ~~xxi~~ isa6a esingakwenza wedelele inkosi uphila. Ngakoke umuntu ongezwa waye6ulawa. Kuphela. Anganikwathu6a limbe.

113

106

Kwakuhlonishwa kuqala. Ukwedelela loku kufike na6elungu nje. 6azokuthi uma utshelwe into kwathiwa yenze, kusho umuntu omkhulu, uma u6ona ukuthi ayilungile yiyeke, wedlule uye komangala.

Yayingekho inkantolo engale kwenkosi kuqala. Uma inkosi ithe yenza ukuthi, kwenze. Uma ungakwenzi uzokufa ngo6a uyedelela. Awunakuda6ula. Uzokufa. Wedelele inkosi. Ufuna ukuyi6ulala uma uyedelela. Ngakoke ngamafuphi yifa usheshe,

ungakayi6ulali inkosi. Izinsizwa zizotshelwa ziku6ambe qiye kokuqongqa ngaphandle. Kuphele izikweletu.

U6uthakathi

114

Kwesinye isikhathi kwakuye kusuke umuntu asongele omunye , noma 6e6ekhulumisene nje. A6esethi, "Ngizokulungisa! Ngeke uwadle ama6ele kulonyaka ophezulu! Libheke ulikhaphe.

Konke loko-ke ukusongela. Umuntu okhuluma kanjalo komunye usuke emsongela. Ezom6ulala.

107 Uma-ke a6antu 6eca6anga ukuthi umthakathi uyaloya ekhaya 6a6eye 6afune izintelezi 6achele ekhaya, ukuze kuphuphe imithi yomthakathi. 6achele njalo la sekuqundeka amehlo, 6azungeze umuzi.

Kwesinye isikhathi kuthi la se6ethi 6ayalala nje, 6ezwe kuthi gqi, gqi phandle. 6ezwe fohlo! fohlo! 6ezwe sekuconsa amaconsi endlini. Kanti yimfene yomthakathi. Ifike qede yakhwela phezu kwendlu yachama.

Uma a6antu 6eca6anga ukuthi umthakathi uyaloya ekhaya, kuye kumemane amadoda ahlale endaweni, no6a endlini aloya kuyo. Anele afike nje, ngo6a phela umthakathi wayehlu6ula ncwe, a6esegco6a umlotha. Uma egi6ele imfene ayigi6ele abheke emuva yona iyephambili. A6esefika qede ema6aleni ayehlike imfene yakhe.

108 X Mayo imfene i6eyiloya, naye futhi ahambe eloya, ~~am6one~~ ~~am6one~~ khona la ekhaya. Kuthi-ke lamadoda asehlomele, am6one e qede ecanasa umthakathi aphume. Agijime am6ambe. A6esepheka amanzi a6ile. Amqulusise amfaka uphondo lwenkomo endunu amboje ngamanzi a6ilayo. Athi eqeda 6 a6esemjoja ngezinti ekade zicijwa, ezingangezintungo zona zizimfushane. Amjoje khona egolo. Zize zigcwale isisu phama.

6ona-ke se6em6onile ukuthi ungowaphi. Anele ukwesutha a6iloze qede esesuthi nezinti esezibho6ose namathumbu zazenzenla okwazo esiswini somuntu 6emjoja 6engamphisekele, na6o ese6akhathazile. Ebhojwe nangamanzi e6ile. A6iloze qede, 6amethwale, 6afike kwakhe. 6asunduze umnyango (ngo6a izivalo kwakuyilezi ezazelukwa ngogonothi), uvuloke. 6amuthi qithi maqondana nomnyango ngaphakathi. 6athi, "Yemukela kasi6ani6ani,

nanso inkomo yakho."

Gasuke Gahambe.

109 Kwake kwehlela uMbilongo loko. Yena-ke wayehambe izwe. Waseshonelwa yilanga la ebona umuzi nje. ~~xam~~ Waphambuka, wakhulekela. Ekhulekela indawo yokulala. Gamngenisa. Kanti unnumzane lo, wagcaGa uhlanga lokuthakatha. Kasalali nokumdaka usuku engahambanga nje aye emzini womuntu aye kokuma, noGa engasaloyanga. Adele nje eke waphuma waya kokuma.

Wayenjalo-ke lomnumzane--igama lakhe kunguMahlamvu. Manje-ke uMbilongo Gamendlalele khona lapha endlini la Selele khona, ngoGa niyazi isihambi asilali sodwa.

110 Sifike isikhathi sikaMahlamvu ukuGa avuse umlilo ahlanganise imithi yakhe aphume aye koloya. IGisivuka inkosikazi, ikhwezela eziko ithi Au! Usulele yini mtu wenkosi, athi, uMbilongo, "Cha, angikalali." IGisithatha isigqiki indoda nesikhwama esilonga izimpendo ezingi ngaphandle. Iphume. Ithi nya, ithi nya, iGuye ingene. Kanti iyathaka. Ithaka imithi yokuthakatha. IGuye iphume. Ithi nya, ithi nya, iGuye ingene. Ithi, "Usulele yini mtu wenkosi?"

Athi umuntu, "Cha Go. Kodwa Gesengozela." Ithi indoda, "Au! Nami ngikhishwa yisisu yiko nje ngiloku ngigqigqa emnyango." Athi uMbilongo, "Au, yiloku ngikuzwa uphuma." Ithi indoda "Awu! Impela khona manje sesingidonsisa kaGi. Angisho nokuthi kuzovuma ngiGuyele endlini." Usho nje uphanyeka isikhwama lesi sakhe uyaphuma.

111 Athi nya, athi nya, avuke uMbilongo aphume ethi uya kochama. Phandle kukhanya inyonga kalufifi kukhona amafu. Lapha eduze kwendlu kukhona isigqobhela segwele ugwayi. Kukhona futhi uphondo lembuzi luvinjwe ngesivimbo esicijwe kahle. KuGekwe phezu kwesigqiki. Umbilongo aphangele esigqobheleni afice ugwayi ugwele phakathi. AGesephangela ophondweni afice isitaphu sensizi emnyama. AGesekhokha intshengula yakhe ekha ophondweni athele esigqobheleni; athi ndi ophondweni ngentshengula athele esigqobheleni, agovuze ngayo intshengula le yakhe, kwachitheka okuchithekayo, loku nogwayi uGugwele.

Waphinda okwesithathu wathi ndi ngentshengula ophondweni--
wathela esigqobheleni wagovuza. Wavala isigqobhela wasi6eka la
Gesikhona. Wavala uphondo futhi walu6eka la Gelukhona. Wa6uye
wangena wazilalela endaweni yakhe.

Lomthakathi wahamba washeshe wa6uya, ngo6a kwakulixhwele
likagwayi. Manje ukhohlwe yisigqo bhela sakhe esigqikini
ekhaya, wakhohlwa yuphondo lwakhe lombulelo a6ezodwe6a ngawo
emnyango 6anele 6eqe nje ushaye ekhanda, 6akha6e izingazi
ngamakhala 6aphele njalo.

Wasala-ke wonke lomsebenzi womthakathi, wasala ~~esix~~
esigqikini kenye nogwayi. Kwa6a kuncane-ke ukuthakatha
kwakhe, ngalelilanga. Washeshe wa6uya. Zithe zikhala izinkuku
112 zesi6ili wayengena ekhaya.

W Wayophangela esigqobheleni loku lixhwele waye wukha ewuthi
hlwi, hlwi. Wathimula. Waphinda waphangisa wathi hlwi, hlwi,
hlwi. Wathi yethi. (ethimula). Wawuthi hlwi! Wathi yethu!
yethi! yethi maye6a6o! Uthimula njalo usesemnyango kwakhe.

Asho athi yethi maye ngafa! Yethi! esho evula umnyango
ongena. Yethi. Ngasho mina mfokamva- Yethi! kwandlu, wensizwa!
Yethi ngafa yikhanda! Yethi(. Maye6a6o! Yethi ngipha--yethi!
njaniselwe ngu6ani? Yethi! Au yethi! Kade nga--Yethi!
ngangi6a6ulala a6antu! Yethi ngafa! Yethi! Au Yethi! Yethi!
Yethi ngafa yethi! Yethi! Yethi.....! wa uyaphela njalo.

Umkakhe usetatazele watatazela e6amba ~~ya~~ eyeka uthe uku6a
a6one ukuthi ziyayiyeka emqanseni, wadumala.

Umuntu lo uzihonqisa o6udala. kuzwakala engqongqa sengathi
uhuduka izikhumba. Wayesephangela kuye umfazi cmvusa evuke
113 u6bilongo. Athi umfazi "Ayi muntu weNkosi ake uzokungibonisa
nanku umhlolo. u"ahlamvu nangu efa la. Kade cyekothakatha!
UGuya seyethimula u6ala usekhiphe 6onke u6uchopho 6akhe 6uphansi
manje, naye nanguya eggashuka laphaya. Ake uzo6ona. Kade
ngangimtshela. Ubheme umuthi wayeka ugwayi isilima lesi!
Umthakathi wezigodo. Au! Ake ubheke usefile. Isilima lesi.

Atuke aGuke umuntu athi "Cha, sengihamba mame. NgiGongile indawo yokulala. "

Athi umfazi, "Ayi, muntu wenkosi, sala usuhlala un ingwaGise umhlolo lo. Akunacala nje ngoa efile, hlala wena. Mina ngizomngwaGa ngimthi du, ngihambe nawe. Songizogana wena."

Mamo! ubilongo! Ayi mame, sala, anginandaGa nawe. Sala." Aphume ahambe.

Afike wayixoxa nasekhaya.

Kwesinye isikhathi aGantu Gaathathia enkosini amandla, uma seGekhathazwe ngumthakathi. Ithi inkosi "MGambeni, nimjoje egolo. "

114 Kwesinye isikhathi kuthiwe kuhle kwe kubhulwe.

Nempela-ke kuqazwe isangoma esidumile ngokubhula kwaso. GaseGeya kuso Geya kobhula. Sifike sinnuke umthakathi.

GaGuye, GaGuye qede Gaye koGikela inkosi, Gacole umhlahlo. Ivume inkosi. Kunqunywe ilanga lomhlahlo. Gaye Gonke. Afike anukwe umthakathi.

Uma eGekhona, anyunde. Kuthi noma seGeyu angathandi ukuhambisana naGo. Anele afike ekhaya qede, aqonde indawo azoGalekela kuro, ngoGa uyazi ukuthi konele kuGikwe nje enkosini aGesezovinjezelwa aGulawe.

Kwencle kuhlwe qede, a shaye achithe umthakathi nomuzi wakhe. Kuse sekukhala ibhungane.

Noma eGengayile omhlahlweni Gayofike Gamncinze aGeyile, ukuthi unukiwe. Kuse eseshaye utshani, ngoGa esazi ukuthi uzovinjezelwa aGulawe nomuzi wakhe.

115

115 YeGo. Gasuke Gemazi umthakathi oGaloyayo. Gathi Geya kobhula, GaGeseGemazi oGaloyayo ngoGa phola Gamphawula ngokwazi lowo aGake Gaquzana naye. Lowo-ke nguyey umthakathi obhekiweyo. Noma Geya kobhula Gagudle yena lowo ukuthi kanukwe.

116

Manje, umthakathi unukelwa kwaSangoma somhlahlo.

Kucelwa umhlahlo enkosini, ivume. Ikiphe noma amadoda amaGili aya kozwela inkosi. Kuphume amadoda akuleso sifunda noma engamashumi amathathu.

Afike isangoma escibhodla, ngoGaŋ naso Gesesizwile ukuthi Gakhona aGezayo, AGesethi lamadoda, "ZindaGa zakho, mngoma."

SeGezohlaliswa-ke endaweni ethile lapha kuzobhulelwa khona. Gesesivunula-ke isangoma. Sifaka iminqwambo yaso. Sithatha isiqunga sisilume, sihlafunc. Gese siphephotha ishoGa laso, nasezandleni sikhwife. (NgoGa phela isiqunga kwakungumuthi omkhulu wezangoma).

116 Gesesiqala-ke sibhula sitni:- "Nize ngendaGa- aGantu Gathi yizwa! Kukhona umuntu ogulayo--yizwa-- uklwejelwe emnyango--yizwa mngoma! Ngumuntu wesilisa--Yizwa! Yizwa! Ayi ngowesifazana Go--Yizwa mngoma. Uzonda ukuGa ancishwa utshwala--Yizwa Umklwebhele ngomdeŋbe--yizwa Sengathi ukhona lapha umthakathi--yizwa. Au! Nangu ekhona Go! Yizwa. Sigxume kakhulu simshaye ngeshoGa lenkonkoni emehlweni. Kudume phansi izinduku emadodeni. Athi "Yizwa---!"

Usenukiwe-ke lowo. Izintatheli zenkosi sezizohamba-ke ziphuma lapha kwaSangoma, lapha kunukelwe khona umuntu. Ziqonde enkosini ziye koGika kuyo.

Izozwa izwe inkosi, iphake impi iye kovimbezela. Imbulale umthakathi nomuzi wakhe wonke.

117

117 Isangoma simnuka ngokumshaya ngeshoGa qede, simusho ukuthi ~~ng~~ ungokaGani. Simusho nokuthi uthakatha ngemfene noGa ngemoila; noGa ngemvukuzane; noGa ngomkhovu; noGa ngelwabo lensingizi; noGa ngesikhova; noGa ngomhlangwe; noGa ngesambane.

118

Umuntu GaGeze Gamsole nje ngezenzo zakhe, GaGe seBenyenya Geza komuzwa.

Omunye Gamethuke khona emhlahlweni ukuthi Au! kanti uGani lo uyathakatha?

Omunye wa eye aGe nempisi ayihlalise ethala. Owefuya amakati kuqala naye kwathiwa uyathakatha. Omunye abeyiloku ekhuluma ngokwedelela, kuGantu. Kuthi nje, kancane-kancane-usemsongela umuntu. Kanti konke lapho wenziwa uGuthi Gakhe. Uphiswa kuthakatha.

118 Kwathi ukuze kuGe khona amakati lapha eNatal, efuywa nguNgobheshu noMphayi. KwaGa yilowo waGa nomhlambi wamakati esithupha--asithupha. Lozilwane zahlala endlini nje, azaze zafihlwa. KwaGa yiloku zindonda nje. Lithi zingabona umuntu emile, ziye kozigudla esithweni sa'he. KwaGa yiloku ziphakelwa ukudla nje. Athi umuntu angahlala phansi, zisuke zihlale phezu kwakhe-- zindonde.

Ufice uNgobheshu eseziphulula izilwane zakhe. Kanti noMphayi ngale uphulula ezakhe. Gangaze GaGanantloni^h nokuthi aGantu Gazothi yini le.

Kanti GayaGuka aGantu. Gakhuza okudala! Gangawuhlanganisi umlomo, GeGona aGantu Gefuye izimpaka ezesabekayo. Genzazifihli nokuzifihla. Loku naGefuye izimpaka GaGeye Gazifihle.

Uvalo lwaGashaya aGantu, aGazange Gayo nokuya koceGa oNgobheshu noMphayi enkosini. Gasuke GaGona ukuthi, umuntu angafe ethunqa, eke waGika lendaGa.

119 Kuhambe kwahamba zanda lezilwane. Gaqala Gazithenga koNgobheshu nakuMphayi. Gazifuya zanda zaze zagcwala izwe nje.

UmloGokazi, uKasigweje wethweswa ngunina impaka mhla echanguzayo. Wayifihla. Kuthe ngamhla aGakuGo sebegodukile, waphuma wabheka indawo enhle la engayiGeka khona. Wayithola esitheni samaGele esage sikhona nje ekhaya emzini wakhe. Wathatha isidiya sakhe wayembesa impaka yakhe, wayiGeka esitheni samaGele. Wayitshela ukuthi ayihlale ingaphumi. Nguye oyoGa yiloku ezoyipha. Ayilande uma eGona ukuthi likhona ithuGa lokuGa ingangena endlini.

Nempela-ke uKasigweje a6eyiloku eyilanda impaka yakhe,
uma e6ona ithu6a. A6uye ayi6uyisele endaweni yayo, esitheni.

120 Kuthe ngelinye ilanga lana izulul. Kwegcwala amanzi esitheni
sama6ele. Sanethwa isidiya sempaka, nayo yathi ayiminze, loku
ingangekati. Yaphuma yaqhasha, yadinga ukuthi izokwenzenjani.
Ithe isakhohliwe nje, yezwa 6exokozela endlini, yase ilizwa
izwi loka6igweje. Kanti kuphuzwa utshwala.

Yahamba yema emnyango yakhuluma yathi, "Ngitongena
enzini--Sidiyana titiyiyi, Sithana sigweye amadi!" Gangaze
Gezwa a6antu, kwazise ukuthi Gayaxokozela Gayaphuza. Iphinde
impaka ithi, "Ngitongena enzini--Sidiyana titiyiyi, Sithana
sigweye amadi.

Wezwa umlo6okazi, kanti uzwa nje na6anye a6afazi Gayezwa,
la6a & a6a6ehleli ngakuye. Wayesephonseka emnyango eyithi
hlasi, eyishumeka ngaphansi kwesidwa6a sakhe. Gafika wayifihla
ngaphansi komthwalo wakhe wamacansi, elawini. Kwathi kusa
wayehambela ku6o kanti uthuthumbisa yona impaka yakhe leyo
e6ikade ikhuluma.

121 a6antu Gamsola njalo lowomlo6okazi. Gakhuluma ngaye
Gemkhomba ngezithupha, kanti nempela uyathakatha.

~~inx~~ Insizwa igama leyo kwakungusoka. Yathi iye ezintombini
yahlwelwa. Ya6uya phakathi ko6usuku. Ithe iyahamba
yahlangana na6athakathi, Gayisukela.

Ya6aleka lensizwa kukhona nesilwane a6ayisukela ngaso.
Ya6aleka kakhulu, yaye yakhwela emthini omkhulu yahlala ehlozini
lomuthi. Kanti lapho yisesikhumulweni sa6o a6athakathi.
Lapha Gehlanganela khona Gayixoxe khona inda6a yokuthi ngomuso
siyoya kovimbezela kwa6ani ~~xix~~ si6ulale u6ani ngomuso siye
kwa6ani.

Gafike qede lapha phansi komuthi ime impisi le e6eyimsukela,
yehluleke ukulanda umkhondo.

Gafike Gahlale lapha phansi komuthi. Gathi, "Wo!
I6alekile inyamazane. Ihambe isinda! Akusenani loku6ekuyasa.
Uku6a 6ekusekhona ithu6a 6esizoyilandela size siyi6ambe."

122 Gase Gehlukana-ke kusemnyamana. Wayesethi lomthakathi owefuye impisi, "Cha-ke, madoda, kukhona utshwala kwami. Nizofika nje nina ekuphumeni kwelanga. Nami ngizoke ngifike ngiphe isilwane sami lesi-ke ngiye kosiGeka ehlathini, nifike-ke, siphuze."

Gehlukana ngawo lawo magama, kanti insizwa iyezwa. Kuthe lapha Gehlukene ngezindlela, nalo onempisi athathe eyakhe indlela, yehla insizwa yalandela lo onesilwane. Yamlandela eduze. Wathi esithela yayiqhamuka insizwa.

Wathi engena ekhava ~~yaxx~~ yayingena insizwa. Wathi ovala emnyango, yayikhulekela insizwa. Wathatha impisi le, engakayiphi wayifaka emsamo, wayimboza ngezitheGe ngale kwezimbiza. Yayifulela wayifulela wavula-ke yangena insizwa. Kuthe noma isingenile, ~~xxi~~ wasithola esinye isitheGe waya komboza nangaso.

Yakhuleka insizwa yathi, "Hau, mnewethu, ngomile. Ngizwile ukuthi kukhona okwenzileyo lapha kuwe ake ungiphangise mnewethu ngome ka6i."

123 Nempela-ke aluthele ukhanjana umthakathi. Iphuze insizwa. Iphuze i6eka phansi ixoxa. I6a6aza u6umnandi 6otshwala. Iphuze kancane kuze kuse. Alupheli lolukhamba. Iyaxoxa insizwa. Liphume manje ilanga. 6afike a6antu 6eze otshwaleni. 6afike 6agcwale indlu. Ayidlile 6elu impisi emsamo.

Manje-ke i6uthunge utshwala indoda. 6aphuze a6antu. Kuthe la ilanga selihlakaniphile, sekuphele amakhaza, na6antu se6eqala ukuxokozela, se6engenwa utshwala, yayiqala inda6a insizwa.

124 Yathi, "Thulani ngixoxe madoda. Mina ngiyiphisi. ~~Xgixx~~ Ngiyakwazi ukuzingela. Ngake ngashaya inyamazane. Yathi inje ngempisi yomnewethu njeya ngase ngiyiphethe ngewisa lami." Yasho ilithatha iwisa isukuma. Yathi, "Yathi la inje ngempisi yomnewethu njeya, ngase ngiyiphethe ngewisa lami, dadethu!" Isho isondele ezithe6eni lezo ilinganise ngewisa ithi, "Yathi la4injeya, njengempisi {yomnewethu njeya, ngase ngiyiphethe!"

Uthe esenza nje, yaphuma impisi yaphulukundlela.

Yawathela ngohudo amadoda notshwala yasho emnyango--kude kude ehlathini la ihlala khona.

Nomniniyo washo pahndle ngejubane wayilandela.

Ahamba amadoda aya kobika enkosini. Inkosi yaphaka impi ukuyovimbezela ngobusuku obulandelayo. Gathi Gefika ngaleso sikhathi Gethi Gazovimbezela, Gafika sekukhala ibhungane. Ahamazi nokuthi waGaleka washonaphi.

119

Uma umuntu seGembonile ukuthi uyathakatha, GaGemjoja. Kwesinye isikhathi umuntu agule, Kubhulwe. Kuzwakale ukuthi kanti uthakathwa ngubani. Anukwe yisangoma.

KuGesekusuka aGanumzane Geya kobika enkosini ukuthi nguyu uGani lo onukwa yisangoma ukuthi uthakatha kithi.

125 Inkosi ithi "Hambani nimGulale nimplahle."

Nempela-ke Gafike Gathathe izagila Gamphohloze Gamlahle adliwe ngamanqe. Uyaqala efa lo ogulayo, umthakathi kade eGulewe.

120

Kanikwa thuGa lokuphenduka umthakathi. Futhi kaziphenduleli. Uma nje esenukiwe unukiwe. UyaGulawa kuphela. Kathethelelwa.

121

Uma umthakathi eseGulewe, kuye kuthi aGafana Gakhe uma GeGakhulu GaGulawe. Uma GeGancane Gayiswe ngenhla esigodlweni, Gaye koGazigqili khona. Amantombazana enyuswe nawo aye koGa zigqili. AGafazi. kwesinye isikhathi Gye koGa zigqili naGo, kwesinye x isikhathi GaGula e.

Izinkomo zakhe zidliwe zidlelwe inkosi. Izimbuzi nayo yonke nje imfuyo yomthakathi idliwa yinkosi.

122

126 Uma nje umuntu eseke wanukwa, usuke efile. Kanti kwesinye isikhathi umuntu Gayamqmbela. Noko-ke kunjalo, inkosi, yayizwa ngandleGenye. Yayithi ingatshelwa njalo ukuthi umuntu uyathakatha, ingaGe isaGuzi kuye ukuthi nempela uyathakatha na? Esikhundleni sokuGa iGuze izwe izaGa

ser. 297

Qb cont zomthakathi, yayisuke iphake impi iye komvimbezela kuphela.

Into nje kwakuye kuthi uma umuntu ezizwele yena ukuthi kukhona umuntu ozama ukuyomhlala enkosini, esuke ahlome izinduku zakhe aye komshaya. Amshaye ~~em~~ embuza ukuthi usho ku6ani ukuthi uyathakatha? Wake wangi6ona ngi6ulala 6ani? Ufuna ukungi6ulalisa ngenkosi? Uyanginuka?"

Amshaye, amshaye, kunga6i nda6a zalutho.

Uma-ke e6engakayi enkosini esakhulum a ngomlomo, nje, anga6e esaya komotha, kokunye. A6eseyesa6a ukuthi usezwakele.

Iyaphela lapha.

END S. 297.